

construxit. ^a Hic dum in ecclesia beati Pauli apostoli activo tempore pro valido calor fervore demoraretur, corporali præoccupatus ægritudine illic vitam finivit, ubi et sepultus est. Illicque fere trium mensium spatio ejus ¹ inhumatum permansit funus. Postmodum vero congregati omnes Romani cives et aliæ nationes, ejus corpus per flumen Tiberis navicula

A transfretantes, ad beatum Petrum cum psalmodiæ honore deportaverunt, et in præfate ab eo constructo oraculo eum sepelierunt. Hic fecit ordinationem unam per mensem Decembris, presbyteros duodecim, diaconos duos, episcopos per diversa loca numero ² tres. Et cessavit episcopatus annum unum et mensem unum.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc. et al., *humatum*.

² In al. desunt tres et reliqua.

VARIORUM NOTÆ.

as sacras in Dei gloriam et salvandorum refugia constructas, militum sententiæ suæ pravitate infectorum communes et profanas domus fieri declaravit. Ac monasterium quidem Dalmatarum, cœnobium omnium Byzantii celeberrimum, militibus diversorium assignavit: alia quoque sacra ædificia, qualia Calistrati, Dii, et Maximini, nominibus insignita laudantur, et alias monachorum religiosas ædes, et virginum sedes a fundamentis evertit. Quos autem vel arte militari præstantes, vel dignitate conspicuos, maxime sibi prius necessarios, et libidinum ejus secretarumque turpitudinum consocios et mystas, monasticæ vitæ studiosos eam persequi comperisset, certa morte damnabat, tanquam ex eorum confessionibus sibi pudorem incussum iri conjectans. S. Stephanus Junior monachus hi. cœ sicut auctor ut in Occidentem commigrarent, ut legitur in eius Vita, tom I Analect. Græc. Loppini, pag. 436. Quandoquidem tres apud nos (aiebat vir sanctus ad monachos) supersunt partes eorum qui cum nefariis hæc hæresi communionem non habent, vobis auctor sum, ut in illas accuratis. Nullus enim alius locus est, Draconi subjectus, qui ejus vaniloquantia morem non gerat; monachos autem inter alia loca advenisse pariter Romam proditit idem Stephanus diaconus in Vita citata: Tunc cernere erat monastico ordine, et Nasarico habitu quasi in captivitate abducto, orbatum Byzantium. Ille Pontum Euxinum, hic Cyprum petebat: alius Romam discedere meditabatur. Cætera, si lubet, videsis apud Theophanem. BENCINUS.—Græcæ

modulationis. Cum impius imperator Copronymus edicto promulgato monachos in Oriente esse prohibuisset, ingens Græcorum monachorum multitudo sese Romam contulerat. Quorum cum Græca lingua peculiaris esset, eosdem in monasterio collocatos voluit ea præstare quæ in suis Orientalibus monasteriis præstare consueverant: nimirum ut psalmodiarum cantum aliaque officia ecclesiastica sua ipsorum lingua persolverent. BIN. et LABB.

^a *Hic dum in ecclesia B. Pauli. Eodem anno septingentesimo sexagesimo septimo, Paulus papa, dum in ecclesia beati Pauli apostoli æstivo tempore ob fervorem calor demoraretur, ægritudine corporis correptus, illic laborum mercedem a Deo recepturus evocatus est in cœlum, die vigesima octava mensis Junii, annos decem, mensem unum, sedisset, ut scribit Anastasius, et cum eo Martinus Polonus, et Luitprandus, et ob honorem quem apostolo Paulo jugiter ac impense detulerat, primus in eadem sancti Pauli bæilica sepeliri se voluit; verum aliquibus mensibus elapsis in Vaticanum translatus est, et in oratorio quod ipse prope altare majus exereat conditus fuit. Ejus nomen inscriptum est a Baronio in Martyrologio Romano ad diem xxviii Junii, quo mortalitatem explevit; antea enim nomen ejus memoratum fuerat ad diem xxvii Januarii a Petro de Natalibus, lib. iii, cap. 50, a Carthusianis Colon., in Additionibus ad Usuardum, a Canisio, Maurolyco, Felicio et Galestio. PAULUS.*

SANCTI PAULI I

ROMANI PONTIFICIS

EPISTOLÆ.

EPISTOLÆ INTEGRÆ CODICIS CAROLINI,

Quorum summam tantummodo Labbeus ex Baronio dederat.

EPISTOLA PRIMA.

Exemplar epistolæ ubi Paulus diaconus et electus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ^a significans de transitu Stephani papæ per Immonem missæ, missum domni Pippini regis.

^b Domno excellentissimo filio Pippino regi Francorum et patrio Romanorum, Paulus diaconus, et in Dei nomine electus sanctæ sedis apostolicæ, cum gravi genuit et immense morore cordis.

Innotescimus a Deo protectæ excellentiæ tuæ, potentissimi victor rex, Dei vocatione de hac luce

^a Lambec., *significat de transitu.*

^b Grets.: Summ. apud Baronium et Centurios.

^c Lambec. *In cujus etiam transitu, etiam et ipsi, etc.*

C ad æternam requiem esse subtractum sanctæ recordationis dominum et germanum meum Stephanum papam. ^e In cujus etiam transitu et ipsi lapides, si dici potest, nobis conflantes lacrymaverunt. In cujus apostelatus ordinem a cuncta populorum cetera mea infelicitas electa est. Et dum hæc agentur, convenit ^d Romam Immo christianissimæ excellentiæ tuæ missus, et cum eo loquentes una cum nostris optimatibus, aptum perspeximus ^e cum hic detineri, donec Dei providentiâ, sacra apostolica

^d Lambec., *Conjunctis Romam Immo.*

^e Idem., *cum hic detinere.*

benedictione ^a illustrati fuisset. Et tunc plenius A
satisfactus de nostra ^b vel cuncti ^c puritate et dile-
ctione, quam erga team benignissimam excellentiam,
et cunctam gentem Francorum gerimus, eum ad
vos repedandum cum nostris missis apostolicis ^d ab-
solveremus. Quoniam nos pro certo agnoscas, ex-
cellentissime, et a Deo protecto noster, post Deum,
auxiliator et defensor rex, quod firmi et robusti
usque ad animam et sanguinis nostri effusionem in
ea fide et dilectione, et charitatis concordia, atque
pacis fœdere, quam præfatus beatissimus memoriam
dominus et germanus meus sanctissimus pontifex
vobiscum confirmavit, permanentes, ^e et cum nostro
populo permanebimus usque in finem. Unde et in-
desinenter extensis palmis ad cœlum pro vitæ in-
columitate excellentiæ tuæ atque dulcissimorum
fiorum, et excellentissimæ reginæ sospitate, Do-
mini Dei nostri exoramus clementiam ^f tuam, ut
semper tuam auxilium et firmissima protectio ex-
tendatur super nos. Incolumem excellentiam tuam
gratia superna custodiat.

EPISTOLA N.

Item exemplar epistolæ Pauli sanctæ recordationis
Romani antistitis per Andream et Gundricum missæ,
in qua continentur gratiarum actiones et postulatio-
nes, volendo adiutorium obtinere contra Longobar-
dos.

Domno excellentissimo filio et nostro spiritali
compatri Pippino regi Francorum et patricio Ro-
manorum, Paulus papa cum maximo honorificentie
conatu et dilectionis affectu.

Quas præclara excellentia vestra misit litteras, C
afferentibus Andrea et Gunderico solertissimis viris
Christianitatis vestræ missis, acceptantes ^g suscepimus
^h litteras, quibus solita gratulatione, lætitia
relegentes et mente, et corde, oppido sumus lætati,
dum per eas optata nobis desideria, affectio et læti-
tia multum de ⁱ vestra prosperitate nobis comper-
tum est, Deo omnipotenti immensas referentes gra-
tias, qui nos juxta, ut crebro optamus, de vestra
immensa sospitate lætos reddere annuit. Nihil enim
nobis dulcius, nihil suavius, in hac vita, existit
quam vestræ incolumitatis gaudia assidue prosperis
relationibus addiscere, dum nimirum prosperitatis
vestræ lætitia sanctæ Dei Ecclesiæ ^j exultatio et
omnium orthodoxorum existit uberrima defensio,
et eis denique a vobis directis syllabis, nos certos in
omnibus reddidistis vos paratos adesse in adiutorium
et defensionem sanctæ Dei Ecclesiæ, in quibus ne-
cessitas ingruerit, atque in ea vos fide et dilectione
firmiter esse permansuros cum beato Petro apostolo-

^a Lambeo, illustrati fuerimus.

^b Grets., forte vel populi cuncti.

^c Lambeo., vel cuncti populi puritate.

^d Idem, Absolvimus.

^e Idem, Una cum nostro populo permanemus.

^f Idem, decet tuam.

^g Idem, accepimus, quibus.

^h Grets.: Videtur redundare eò litteras.

ⁱ Lambeo., De vestra amplissima prosperitate nobis
confertum est, Deo omnipotenti immensas deferentes
gratias.

rum principe atque beatissimæ recordationis domno
et germano meo Stephano sanctissimo papa, solliciti
estis, omnia adimpleri et inviolabiliter conservari
affirmantes, quæ eidem Dei apostolo polliciti, et ob
veniam delictorum vestrorum confessi estis. Quod
quidem nos, dum cor excellentiæ vestræ in manu
Dei est, et divina benedictione sanctæ unctionis
gratia, per apostolum ejus, et regni cœlorum clavi-
gerum, beatum Petrum in regem, excellentissime
atque præcellentissime rex, esse dignoscitur unctus,
magna nobis id est confidendi spes, quod in ea ipsa
charitate et dilectione atque promissione, quam
cœlestis regni janitori spondere studuistis, vos fir-
miter esse permansurum, dum et procul dubio, et
per litteras, et vestros sedulo destinatos missos no-
bis confidendi ^k materia conferetis.

Unde et nos firmiter in vestra charitate et dile-
ctione cunctis diebus vitæ nostræ erimus perman-
suri et nullus nos poterit, per quamlibet temporum
interruptionem, a vestro amore et charitate atque
dilectione, ^l quem ^m medio nostrum adnexa est,
separare. Pro quo obnixis deprecationibus quæso,
et coram terribili futuro judicio excellentiam vestram
conjurans deprecor, ut juxta quod ex vestro melli-
fluo ore prolata, et beato Petro promissa sunt, firma
constantia permanere ⁿ jubeatis, respicientes inimi-
corum sanctæ Dei Ecclesiæ et fidei orthodoxæ im-
pugnationum impias suasiones et inanes promissio-
nes, et Deo magis, et beato Petro, semper placere
procurate, qui vobis præsentis regni gubernacula
tribuit; ^o quatenus et temporalis regis potestatis
vel culmen largiri dignatus est, cœlestia quoque
vobis regna perenniter tribuat possidenda, et in
immensas de hostibus apostolorum principis suffra-
giis largiri dignetur victorias.

De eo vero quod innotuit excellentia vestra vobis
a Desiderio Longobardorum rege esse insinuatam,
nullam malitiam vel invasionem a Longobardis in
nostris partibus fuisse ^p illatas, omnino credat nobis
benivola excellentia vestra, non veridice in hoc
vobis ^q direxistis. Etenim, benignissime filii, et spi-
ritalis noster compater, Christianissime rex, dum
^r tantæ ab eisdem Longobardis devastationes in no-
stris finibus ac civitatibus factæ fuissent, et a nobis
ex hoc admonitus fuisset, comminationis suæ ad
nos direxit litteras, quas, necessitate coacti, infra
nostras apostolicas litteras hoc præterito anno ve-
stræ excellentiæ direximus intuendas. Hostiliter
quippe in civitate ^s Synedaliensi per gentes, ferro
et igne, quæ extra eandem civitatem consistebant

^j Grets., exultatio.

^k Murat. legend., materiam.

^l Grets., quæ in medio.

^m Lambeo., quæ in medio.

ⁿ Idem, iubeatis.

^o Idem, quatenus ut temporalis regis potestatis sa-
stigium vel culmen.

^p Idem, insertas.

^q Idem, direxit.

^r Idem, tantæ sedulæ ab eisdem.

^s Idem et Grets., Senogallienus.

devastaverunt, et plurimam exinde ^a auferentes prædã, a' i. uantos ibidem interfecerunt homines. Similiter et in partes Campaniæ, id est Castro nostro, quod vocatur Valentis, hostiliter irruentes, talia, sicut paganæ gentes, egerunt de quibus usque hactenus nequaquam justitiam ab eis recipere valuimus. Et ideo excellentiæ vestræ d' reximus, ut vestrum annuissetis dirigere missum, quatenus ejus præsentia inter partes justitiæ pervenissent, ut non ex hoc aliqua a nostra vel Longobardorum parte ad eandem perveniendum justitias dilatio perveniret.

Unde pro vestra amplissima satisfactione approbationem fecimus, in præsentia prædictorum vestrorum fidelium missorum cum jam dictis Longobardorum regis missis, et satisf. cti sunt vestri missi de tantis iniquitatibus, et cognoverunt ^b vestram veritatem et eorum mendacium. Et ob hoc non possumus tantas ab eis ^c nobis illatas malitias tacere, sed necesse nobis vestro regali culmini, utpote post Deum hujus provinciæ liberatori, cuncta innotescere, quo per eos omnis istius provinciæ a vobis redemptæ populus ad suam pertingere valeat justitiam.

Interea, præcellentissime ac benignissime rex, Christianissimo filii, et spiritalis compater, suscepimus et mensam illam quam olim sanctæ recordationis domino et germano nostro beatissimo Stephano papæ, et per eum beato Petro apostolo, obtulistis, quam et cum hymnis et canticis spiritalibus, litanis laudes solemniter Deo referentes, infra aulam ipsius principis apostolorum introduximus, quamque vestri missi in sacra confessionem, super corpus scilicet ejusdem cœlorum regni janitoris, ex vestri persona obtulerunt, quam et chrismate unctionis sanctificantes, et sacram oblationem super eam imponentes, sacrificium laudis Deo omnipotenti ^d paterna animæ vestræ remuneratione et regni vestri stabilitate ^e offeruimus, decernentes apostolica censura, sub anathematis interpositione, nulli unquam licere eam ab ecclesia beati Petri alienare. Et ecce memoriale vestrum in eadem apostolica aula fulgens permaneat in æternum, cujus remunerationem vos credite a justo retributore Domino Deo et beato apostolorum principe Petro in cœlestibus regnis adepturum.

De regio itaque et Petro quod innotuistis, omnino agnovimus, sed hoc in vestræ voluntatis arbitrio relaxamus, ut qualiter vobis placuerit, ita ex eis agatis, ^f sive illis apud vos eos detinendo, sive etiam ad nos absolvendo, quoniam omnino quæ vobis placita sunt, et nobis omnino congrua, et prospera esse videntur. Præfati denique missi vestri omnia quæ a vobis injuncta exstiterunt liquidius nobis retulerunt. De quibus ad singula responsum reddimus, eosque de cunctis informatos, ad vos enarrantum

^a Lambec., *abstollens*.

^b Grets., *nostram*.

^c Idem, *nobis sedule insertas malitias*.

^d Idem, *pro paterna*; et Lambec., *pro æterna*.

^e Idem, *obtulimus*.

A absolvimus, perficientes et causam prædicti Andree, ut ejus fuit voluntas, et vestra exstitit præceptio.

Omnipotens autem Dominus, qui dives est in misericordiis, suæ extensionis brachio vos continua defensione protegat, et omnes adversarios ac rebelles vestris regalibus subjiciat vestigiis, tribuens longæviter ac salubriter una cum excellentissimæ filia et spiritali nostra commatre benignissima regina, et amantissimis natis Carolo et Carolomanno, excellentissimis regibus, et patriciis Romanorum, atque Gisa nobilissima, regni gubernacula possidenda, et æterna præmium gaudia cum sanctis et electis perfruenda. Incolorem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA III.

B *Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad dominum Pippinum regem directæ pro defensione sanctæ Dei Ecclesiæ, et pro monasterio quod ei concessit prope montem Seraptem situm, gratias magnas referendo.*

z Domno excellentissimo filio et nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Dum divinas Scripturarum historias in nostro memoriali revolvimus, et diversorum Dei electorum merita perpendimus, ^b et vestræ divinæ inspirationis studia in nostræ mentis intuitu conferentes, novum te ^c gentes Moysen in his diebus refusisse, præcellentissime filii et spiritalis compater, comperimus. Ille quidem, ut Israeliticum populum ex affigentium erueret oppressionibus, a divina majestate præcepta suscepit. Tu quoque, præcellentissime atque eximie rex, ad liberandam sanctam universalem catholicam et apostolicam Dei Ecclesiam, divinitus es inspiratus. Per illum denique Dominus in monte Sina legis mandata eidem Hebraico populo observanda tradidit, et lumine eum claritatis suæ illustravit. Per te quoque Redemptor noster, Dei hominumque mediator, Ecclesiæ suæ et universo populo Christiano, ejus pretioso redempto sanguine, pacem tribuit, et ejus fidei orthodoxæ perfectam contulit defensionem. Et sicut idem Moyses legislator abominationes gentium, et culturam dæmonum exterminavit, ita et tu, Christianissime regum, hæreticorum schisma et auctores impii dogmatis respusisti. Pro quo merito divinæ lumine gratiæ et oleo sanctificationis inter fideles reges qui olim Deo placuerunt unctus connumeratusque comprobaris. Unde libet certe ^d Psalmigraphi vocem et laudem excellentiæ vestræ canere: Invenit te Dominus, benignissime rex, fidelem sibi, et præcepta ejus servantem, et ideo oleo sancto unxit te, et ecce manus ejus auxiliabitur tui, et brachium ipsius confortabit te.

Nec mirum tam benignissimum regem tanto divino munere esse præornatum, quoniam: *Spiritus ubi vult et in quibus vult, ibi inspirat* (Joan. iii), qui piis ful-

^f Lambec., *sive illic*.

^g Summ. 25, apud Baronium et Centuriatores.

^h Lambec., *et vestra*.

ⁱ Grets., *gentibus*.

^j Idem, *psalmo LXXXVIII*.

gent operibus, sicut vestra fulgere dignoscitur excellentia. Nam qualiter dilectionis vestræ amor erga beatum Petrum apostolorum principem, et circa nostram charitatem fervesceret, licet solite vestris apicibus atque responsalibus discurrentibus, excellentissima Christianitas vestra pronuntiaverit, nunc tamen per eas, quas in præsentem per haram latores misistis, syllabas amplissime nobis paternitatis vestræ affectum protulistis, significans, bone excellentissime filii et spiritualis compater, et noster post Deum defensor et liberator, firma perseverantia in amore ipsius principis apostolorum et nostra charitate permansurum. Quod quidem nos securi de vestra immutabilis verbi pollicitatione^a existerimus. Scimus enim cui credimus, et certi sumus omnia verbis juxta ut asserit perfici. Quid itaque ex hoc vestræ valebimus rependere excellentiæ? aut quam vicissitudinem reddere poterimus pro tanti beneficiorum suffragiis, quæ sanctæ Dei Ecclesiæ et Christianorum fidei inferre præcelsa eximietas vestra dignata est, dum ad referendas gratiarum laudes mens nostra die nocteque provocatur.

Admirandum mihi potius est, et valde stupendum, quomodo oris mei loquacitas tantorum præsidia beneficiorum proferre queat. Veruntamen *calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (*Psal. cxv, 13*); et crebro elevatis oculis et palmis extensis ad æthera, divinam pro vobis indesinenter exposcam clementiam, ut ipse super vos de throno majestatis sue respiciat, et regni vestri fastigium foveat, atque immensas vobis de cælo tribuat victorias, et omnes barbaras gentes vestris dignetur vestigiis, et terminos regalis vestræ potentis dilatet. Etentem nos, filii excellentissime et spiritualis compater, testem proferimus veritatis Deum, in cujus manu cor excellentiæ vestræ^b corrigatur, quod sicut sæpius nostræ recordationis dominum et germanum nostrum sanctissimum Stephanum papam, et per eum cum sancta Dei Ecclesia confirmatum est, permanentes permanebimus vestris obtemperantes voluntatibus. Et absit a nobis quod a vestro^c quoquomodo separemur amore. Nulla quippe præmiorum datio, nulla promissionis qualitas, nullaque blandimentorum suasio, nos, sicut sæpius diximus, a vestra charitate poterit avellere. Sed peto, et tanquam præsentialiter obsecro mellifluam excellentiam vestram, ut amplissimam jam factæ spiritualis vestræ matris Ecclesiæ exaltationem perficere, et firmissimus Christianorum fidei defensor existere^d jubeas, benignissime regum, quatenus ex hoc memoria nominis vestri usque in finem mundi in domo Domini celebretur, et suffragiis apostolorum, et præsentis vitæ prospera, et æternæ beatitudinis vobis tribuantur gaudia.

Interea, excellentissime filii et spiritualis compater,

^a Lambec., *existimus*; Grets., *existiterimus*.

^b Grets., *regitur*; Lambec.: *Corrigitur, quod sicut sæpius nostri cordis puritatem propalavimus, in vestro amore et charitate, quemadmodum inter vos, et sanctæ recordationis dominum et germanum meum Stephanum, etc.*

A quia, inspiratus a Deo, nobis monasterium illud secus montem^e Scryptem situm concedere dignatus es, magnas atque innumerabiles gratiarum actiones eximie præcellentiæ vestræ referimus. Sit vobis ex hoc Dominus retributor, et dignam cælestium præmiorum remunerationem in æterna beatitudine concedat. Nos quidem monasterium illud ad laudem Dei, et vestri memoriam, atque æternam mercedem, nostro monasterio dignoscimur subdidisse, ut quia beatus Silvester, Christianorum illuminator fidei, cujus sanctum corpus in nostro monasterio a nobis reconditum requiescit, ibidem, persecutionem paganorum fugiens, conversatus est, justum prospeximus ut sub ejus fuisset ditione, ubi ipsum reverentia requiescit corpus. Verumtamen nos penitus neque de hoc monasterio, neque de aliis quibuslibet causis, extra vestram voluntatem nequaquam quidpiam agere volumus, sed ut vestra fuerit voluntas, de omnibus agere studemus. Haque noster animus lætus effectus est, et Deo omnipotenti, et vestræ præcellentis, immensas retulimus grates, in id quod nostram deprecationem a Deo inspiratus exaudire dignatus es, benignissime rex, et præceptum regalis vestri culminis nostro monasterio dirigendum pronuntiasse, firmam ejusdem sanctæ mansionis procurantes, nunc et retro cunctis temporibus. Unde petimus divinam clementiam, ut sicut vos nostrum monasterium, quod ad laudem Dei constitutum est, confirmare studetis, ita vestrum regnum confirmare super omnes gentes dignetur. Et pro certo^f sciat excellentissima Christianitas vestra quod omnes illos martyres, qui pro Christi nominis confessione suum fuderunt sanguinem, et in eodem sancto requiescunt monasterio, firmissimos apud divinam clementiam habebitis intercessores.

De eo vero quod innotuistis de nostra vos certos effici sospitate, nos, bone et Christianissime rex, in eo sospes fatemur esse, dum vestri corporis sospitas, et salus animæ, opitulante Deo, accrescit, quia vestra salus nostra est prosperitas. His prælibatis, omnipotens rerum opifex et arbiter Deus sua vos gratia foveat, et longævo ac prospero senio regalis culminis sceptrum, cum magna victoria vobis, cum dulcissima vestra conjuge, præcelsa filla, et spiritali nostra commatre, domina Bertrada eximia regina, et amantissimis vestris, nostrisque filiis, eximie regibus, et patriciis Romanorum, domnis Carolo et Carolomanno, nec non et domina Gisla nobilissima, perfrui concedat, et cælestis regni gaudia cum sanctis et electis possidenda per infinita tribuat sæcula. Incoluem excellentiam vestram gratia semperna custodiat.

^e Lambec., *quomodo*.

^d Idem, *lubens*.

^c Grets., *Soracten*.

^f Lambec., *pridem*.

^g Idem, *credat*.

EPISTOLA IV.

Item exemplar epistolæ ad dominum Pippinum regem per Witmarum et Gerbertum abbates atque Hugbaldum directæ, in qua continentur gratiarum laudes pro exultatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et postulans ut semper in id decertare debeat.

^a Domno excellentissimo filio, et nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Dum tam maxima nobis dilectionis affectio erga vestram a Deo ^b inspiratam excellentiam insistit, ob hæc sicut terra sitiens imbriferam desiderat inundationem, ita quoque vestræ prosperitatis cupimus addiscere nuntia, et de vestris profectibus gratulari. In hoc quippe nostri cordis est devotio exultandi, dum nimirum salus vestra nostra existit securitas. Interea duarum epistolarum series, quas vestra direxit excellentia, cum magno suscepimus amore: unam quidem primitus per Petrum primum defensorem missum vestrum, et aliam per præsentem fidelissimos vestros missos Widmarum scilicet et Gerbertum abbates, atque Hugbaldum virum illustrem. Quarum paginam indagantes, mox liquido cuncta in eis exarata didicimus, immensas protinus Deo nostro referentes laudes, qui nos de vestra annuit sospitate gratulari.

In ipsis denique vestris relationibus ^c sollicita nobis a Deo illustratæ mentis vestræ constantia protulit spei fiduciam, in id quod impensius innotuistis, atque sedulo ex operibus demonstrastis, vos totis ^C viribus pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ et fidei orthodoxæ defensione esse decertaturos, et in ea vos fidei pollicitatione permansuros, quam beato Petro principi apostolorum, nostroque prædecessori domino et germano beatissimo Stephano papæ spondidistis. Unde et in nostra fixi charitatis connexionem. Ideo juxta id quod petendo direximus, ^d præfatos ad nos vestros videmini direxisse missos, qui apud Longobardorum imminerent regem pro diversis sanctæ Dei Ecclesiæ causis ac justitiis ac in nostra assisterent solatio. Pro quo innumerabiles vobis referimus gratiarum actiones, quia vere sicut benignus rex et amator spiritalis matris vestræ sanctæ Dei Ecclesiæ agere, Christianissime filii et spiritalis compater, semper studeas, et profecto erit tibi Dominus, ^D et in præsentem, et futuro, dignus retributor.

Nos itaque, excellentissime et a Deo protecto filii et spiritalis compater, firmi in vestræ charitatis dilectione permaneamus, nec est ulla rerum aut temporum qualitas quæ nos a vestra charitate possit separare, quia tu vere noster, post Deum, constas esse defensor et auxiliator. ^e Præfati denique missi vestri, in nostra præsentia cum Longobardorum

A missis, nec non et Gentapolensium, ac singularum nostrarum civitatum hominibus, assistentes, comprobatio coram eis facta est de habitis inter utrasque partes aliquibus justitiis, videlicet de pecuniis inter partes restitutis. Nam de finibus civitatum nostrarum et patrimoniis beati Petri, ab eisdem Longobardis retentis atque invasis, nihil usque hactenus; etiam ea quæ primitus reddiderant denuo invaserunt. Unde constitit ut nostri, ac singularum nostrarum civitatum missi, ad Desiderium Longobardorum regem, cum vestris progredi debeant missis, ut in eorum atque prædicti regis præsentia, pro eisdem finibus ac patrimoniis comprobatio fiat, nobisque omnia juxta pactionem ^f restituantur. Et nescimus quid ex hoc proveniendum sit; at tamen per præfatos ^g vestros missos rei agnoscere potestis meritum.

Quapropter quæsumus a Deo protectam excellentiam vestram, ut ita disponere jubeat ut plenarias de omnibus recipere valeamus justitias, quatenus idem beatus Petrus princeps apostolorum, pro cujus restituendis luminariis decertatis, firmissimus vobis sit auxiliator ac optimus remunerator. Nam pro certo agnoscat excellentissima Christianitas vestra, quia si nobis præfati civitatum nostrarum ab eisdem Longobardis invasi fines, atque patrimonia reddita non fuerint, etiam ea quæ primitus reddiderunt invadere insidiabuntur. Quapropter obnixè petimus Christianitatem vestram, ^h ut vestra solita dispositione exaltatio sanctæ Dei Ecclesiæ, et istius a vobis redemptæ cum Dei virtute provinciæ salus proficiat, et ea ⁱ omnia, quæ vestri misit sibi et a vestra præexcellencia injuncta habuerunt, nobis liquidius referentes, ad singula eis responsum reddidimus, et de omnibus eos informavimus quæ vestræ excellentiæ referre debeant, nostrasque petitiones vestris studeant intimare auribus.

Illis itaque præmissis, Dei nostri omnipotentis exoramus clementiam, ut sua vos fovere annuat gratia, et præsentem temporali regno in longo senio ^j cum prosperitate corporis et salute animæ perfrui concedat, una cum dulcissima conjugæ vestræ excellentissima regina, filia et spiritali nostra commatre, atque præ excellentissimis vestris natalis; et cælestia quoque vobis per infinita tribuat præmiorum gaudia ^D possidenda. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA V.

Item exemplar epistolæ ad dominum Pippinum regem, per Haribertum abbatem et Dodonem comitem directæ, in qua continentur uberrimæ benedictiones, et gratiarum laudes, de firmo atque incommutabili pollicitationis verbo, et magna perseverantia in perficiendis causis apostolicis.

^k Domno excellentissimo filio et nostro spiritali

^g Lambee., præfatos.

^h Idem, ut solite nostris petitionibus ea ipsa nobis restitui disponendum accommodare jubeatis, ut vestra solita, etc.

ⁱ Idem, et omnimoda.

^j Et præsentem temporale regnum in longo senio.

^k Grets., Summ. 23, apud Bar. et Centuriat.

^a Grets., Summ. 24, apud Baronium et Centuriat.

^b Lambee., institutam.

^c Idem, solita.

^d Idem, præfatos.

^e Idem, præfati.

^f Idem, iuxta pacis seriem.

compatri Pippino regi Francorum et patricio Romanorum Paulus papa.

Esplere verbis nequeo, et penitus sermonum copia nequaquam complecti valeo, excellentissime et revera præ cunctis regibus Christianissime atque orthodoxo regum, quantum vestris meritis atque piis operationum studiis intima cordis nostri affectio congratulatur; dum profecto-vestro certaminis præsidio, et laborioso conamine, sancta catholica et apostolica universalis mater vestra spiritalis Dei Ecclesia, atque orthodoxa Christianorum fides, ab æmulatorum impugnationibus erepta consistunt, et ex hoc indeciviter ab omni populo Christiano Redemptori nostro Domino Deo, ob tantum vestrum adhibitum beneficii adminiculum, referuntur laudes. Unde merito, Christianissime filii et spiritalis compater, eam egregio illo atque præcipuo David rege et eximio prophetarum, in celestibus regnis participante esse omnium fidelium mentes opinantur, quia sicut honorum infulis, ita quoque et operibus eum comquare Christianitas tua, ut ipsa rei operatio demonstrat, dignoscitur. Ille enim erepta ab Allophyliis arca Domini, cum hymnis et canticis spiritalibus, ac psalterii modulatione exultans, jucundabatur. Tu quoque fundamentum et caput omnium Christianorum, sanctam Romanam redimens Ecclesiam et universam ei subjacentem populum, gaudeas atque lætus omnipotenti Domino Deo nostro offerre satagia, cujus tam pii operis perfectionem adhibere benignitas tua anhelat, de quo jam repositam sibi in celestibus arcibus præmiorum credat consequi remunerationem.

Properantes siquidem ad vos præsentis solertissimi viri, Haribertus scilicet abbas, et Dodo comes, excellentiæ vestræ fidelissimi missi, detulerunt nobis mellifluas et nimis desiderabiles syllabas a vestra præclara Christianitate directas. In quibus sollicite nos de vestro firmo atque incommutabili pollicitationis verbo, et magnæ perseverantiæ constantia, quam in apostolicis perficiendis causis gerere videmini, certos reddere studuistis. Quod quidem nos firmi et omnino freti in vestro benigno proposito existimamus, sine tenus vos permansuros, atque perfectius operaturos, id quoque beato Petro apostolorum principi, et prædecessori domino et germano nostro beatissimo Stephano papæ, polliciti estis.

Interea ferebatur et hoc in eisdem vestris apicibus, quia id quod et præsentis de parte vestra velle habuistis nos debere cognosci ex scriptis nequaquam propalare maluistis, sed informatis de singulis causarum meritis præfatis vestris missis, quæ nostris deberent innotescere auribus, et ita juxta ut a vobis præcepta sunt, egerunt, quod quidem nos de singulis quæ nobis affati sunt liquidius eos informavimus, qualiter nostram vitam a Deo institutæ regali

^a Lamb., præfatis... quæ nostris debent, etc.

^b Fastigia.

^c Lamb., credere jubentis: et ita de causis sanctæ Dei Ecclesiæ, sicut magnam post Deum in vobis habemus fiduciam, disponere jubentis; ut, etc.

vestræ potentiam enarrare debeant. Sed et præsentis nostros missos, id est Joannem subdiaconum et abbatem, atque Petrum primum defensorem cum eis pariter ad vestra regalia direximus vestigia^b, quos petimus benigne solite a vobis suscipi, et quidquid vobis ex nostra informatione enarraverint, eis in omnibus^c credere jubentis, ut perfecta liberatio atque exaltatio sanctæ Dei Ecclesiæ, et fidei orthodoxæ proficiat, et merito repositam vobis in cælo consequamini mercedis coronam.

Deus autem omnipotens, qui in excelsis habitat et humilia respicit, qui palmo universum mundum concludit, in cujus manu omnia regnorum jura consistunt, sua vos protegat gratia, et e cælo vobis tribuat victorias, subjiciens vestro regali culmini omnes adversantes nationes, ævisque ac prosperis temporibus regni gubernacula faciat possidere cum excellentissima filia et nostra spiritali commatre, benignissima regina, dulcissima vestra conjuge, atque amantissimis natis Carolo et Carolomanno, excellentissimis regibus, et nobilissima atque excellentissima Gisla nostra spiritali filia: et vitam æternam per infinita vobis tribuat possidendam. Incolorem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA VI.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad dominum Pippinum regem per Wilcharium episcopum atque Dodonem et Wichardum directæ, in qua continentur gratiarum actiones, ejusdem papæ fidei constantia, ut nullus favor aut terror ab ejus amore aut charitate ullo modo possit separare.

^d Domino excellentissimo filio, et nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Ad referendas gratiarum actiones præclaræ ac benignissimæ excellentiæ vestræ ob tanta beneficii præsidia sanctæ Dei Ecclesiæ, et populo Romano a vobis irrogata, nullus, ut opinor, humanus sermo sufficere valebit. Neque præmia hujus mundi ad horum remunerationem digna vobis possunt rependi. Verumtamen est unus, solus et verus in tribus substantiis^e consistens Deus, qui justa regni^f gaudia et victoriæ triumphum impertire ac retribuere excellentiæ vestræ potest. Interea properantibus ad nos, Wilchario scilicet, reverendissimo fratre et coepiscopo, atque Dodone, Wichardo^g, fidelissimis vestris missis, obtulerunt nobis mellifluas ad desiderantissimos apices, a vestra destinatos Christianissima excellentia. Quos intuentes, protinus agnita prosperitate vestræ lætitiæ solito exultationis gaudio interna pectoris nostri viscera redundaverunt, Creatorem nostrum ac Redemptorem Dominum Deum continuis precibus implorantes ut diu nos ac sedulo de vestra ampliori jucunditate, et cælitus de hostibus concessis vobis victoriis annuat gratulari. At vero excellentissime filii, et spiritalis compater, per eas-

^d Grets., Summ. 21, apud Bar. et Centuriat.

^e Item, personis.

^f Lambec., cælestis regni.

^g Grets., Wilchardo.

^h Forte, mellifluas ac, etc. EDIT.

dem honorabiles vestras syllabas certissimam nobis A
 aulicæ pollicitationis fiduciam contulistis; vos firma
 perseverantia decertaturos fore ad defensionem sanc-
 tæ Dei Ecclesiæ, et universi populi Romani atque
 totius provinciæ, juxta id quod polliciti estis beato
 Petro et ejus vicario, prædecessori nostro, domno et
 germano meo sanctæ recordationis Stephano papæ,
 et in ea vos sponsionis fide permansuros. Et profe-
 cto, bone Christianissime atque a Deo institute rex,
 magna nobis in hæc credendis materia confortur ^a.
 Nec enim aliter fidelium mentes sustinere posant
 quam id quod crebro a vobis pio intuitu operatum
 cernimus, et rei experimento didicimus.

Sed bene, potentissime regum, ecce nunc oppor-
 tunitas, ecce necessitatis dies cogunt, et tempus
 ingruentis quantocius Christianitas vestra satagat. B
 Nos quippe post Deum et ejus sanctam gloriosam
 genitricem atque sacratissimos ipsius apostolos, fide-
 liam nostram alibi non habemus, nisi in vestram
 præclaram excellentiam. Tu enim post Deum, nobis
 refugium, Christianissime, tu cum Dei brachio firma
 existis opitulatio, et vestri a Deo confortati regni
 securitas, nostra est immensa lætitia: quo tam nos ^b,
 quamque universus noster populus istius provinciæ
 (divina vos satisfaciat majestas) firmi atque immobi-
 les in vestra charitate ac dilectione, et regni vestri
 a Deo protecti Francorum, amoris constantia per-
 manentes permanebimus, et nullus nos poterit hu-
 manus favor aut terror ^c a vestri amoris dulcedine,
 charitatisque affectu separare; sed una nobis erit in
 vestro ^d amore vita, ac mors.

Quia vero innotuistis ob hoc vos præsentem dire-
 xisse missos, ut agnosceret per eos voluissetis utrum
 nobis a parte Longobardorum plenarie factis fuissent
 justitiæ, an non; ipsi omnino causæ meritum com-
 perti sunt, et callidam versutiam, atque solite fabu-
 loquam propositionem eorundem vestrorum, nostro-
 rumque æmulorum agnoverunt, eisque ad vos rever-
 tentibus, Deo propitio, vestris propalabant in
 auribus. Eis denique de singulis quæ a vobis injuncta
 habuerunt, nobis referentibus, singillatim de omni-
 bus responsam reddentes, in eorum posuimus ore
 quæ vestræ excellentiæ suggerere debeant, effectum
 ex hoc a vestra adipisci optantes excellentia.

Drus autem omnipotens de throno suæ majestatis D
 super vos, regnumque vestrum, atque eminentissimam
 conjugem præclaram reginam, spiritalem vero com-
 matrem nostram, atque dulcissimos vestros quidem
 carnales natos, nostros autem spiritales filios, nec
 non et super universum Francorum populum, respi-
 cere dignetur, et sui brachii dexteram super vos
 extendat, atque victorias vobis de caelo concedat,
 omnesque adversarios ante faciem vestram proster-
 nat, et præsentem vitam longe senio, et futuram
 beatitudinem vobis tribuat perenniter possidendam.

^a Græc., *conferitur*

^b Lambec., *quoniam tam nos.*

^c Idem, *favor atque terror.*

^d Idem, *nobis in vestro.*

A Deus te incolumem custodiat, excellentissime fili,

EPISTOLA VII.

*Item exemplar ejusdem papæ ad domnum regem Pip-
 pinum per Flavinum capellanum, et Joannem sub-
 diaconum et abbatem atque Pamphilum defensores
 regionarium sanctæ Ecclesiæ directæ ^a: in qua con-
 tinentur gratiarum actiones, de ipsis missis, qualiter
 una cum missis imperialibus honorifice suscepti
 sunt, etc.*

^f Domno excellentissimo filio, et nostro spiritali
 compatri Pippino regi Francorum et patricio Roma-
 norum, Paulus papa.

Cum regalis potentia cultum plus fidem victis,
 quam bellatorum armis videntur præsidio et fortitudo circumtegi, quid mirum, vero et orthodoxe re-
 gum, si studiorum vestrorum comatus ad protegen-
 dum ^e Dei institutionem, ac fidei Christianorum
 censuram, impensius imminere non desinat, et ob
 hoc et cælestis vobis victoria datur, et prospera a
 Redemptore nostro credite præcellentiæ vestræ fore
 largitura. Remaneantibus siquidem ad nos missis no-
 stris, quos ad vestram præclaram excellentiam direc-
 ctos habuimus, Joanne videlicet subdiacono et abbate,
 atque Pamphilo defensore regionario spiritalis matris
 vestræ sanctæ nostræ Ecclesiæ, una cum vestro
 misso Flavino capellano, attulerunt nobis honorabi-
 les et nimis desiderabiles Christianitatis tuæ litteras,
 quas cum nimio jucunditatis gaudio suscipientes ac
 relegentes, protinus earum assertio, tanquam suavi-
 tatis fragrantia nos afficiens, ac salutaris providentiæ
 fomento medens, lætas efficit.

Porro, Christianissime rex, amantissime fili, et
 spiritalis compater, innotuit benignitas vestra qua-
 liter nostri ac imperatoris missi a vobis suscepti
 sunt, et quemadmodum illis de singulis quæ præ-
 claro culmini vestro allati sunt respondere studui-
 stis, eos pro amore fautoris vestri beati Petri æqua-
 quam suscipi, aut illis responderi acquiescentes
 absque nostrorum missorum præsentia. Sed et ipsi
 nostri legati ea ipsa nobis retulerunt. Unde licet nos
 ob tantam cordis vestri sinceram affluentiam, quam
 erga spiritalem matrem vestram Dei Ecclesiam, et
 nostram fragilitatem habere videamini, digna repen-
 dere valeamus. Est tamen protector vester Dominus
 Deus noster, qui vos regnare jussit, et sanctam
 suam Ecclesiam ad defendendam vobis commisit, qui
 dignam præmiorum in præsentem ac futura vita præ-
 cellentiæ vestræ rependere potest remunerationem.

Itaque et litteras quas vobis, simulationis ac illu-
 sionis causa, ipsi imperiales missi attulerunt, nobis-
 que a vobis directas suscipientes, earum agnovimus
 seriem et omnino in hoc benignitatis vestræ piæ
 consideratio exultationis lætitiâ nobis intulit, quæ
 vere constat non pro humano favore, sed pro Dei li-
 more, ita vos peregrisse. Sed et ea quæ præfati nostri
 missi cum imperialibus missis de observatione illi

^a Lambec., *directæ.*

^f Græc., *Sancti. apud Baron. et Cæsarini.*

^e Lamb., *ad profigendum.*

orthodoxæ, et pia Patrum traditione, in vestri præsentia disputantes altercati sunt, nobis liquidius per eadem vestra scripta innotuistis, simulque et exemplar litterarum, quas præfato imperatori d'rexistis, responsionis quippe modum ^a et solutionem petitionum, de his quæ ab eo vobis intimata sunt, nobis dirigere a Deo illustrata excellentia vestra annuit; verum etiam, et quemadmodum eisdem imperialibus missis responsum reddidistis, et unum ex eis Anthi ^b nempe spatarium cum vestris missis regiam direxistis urbem, et alium videlicet Syncstum eunuchum apud vos detinuistis: simili modo nobis minutius intimastis. Agnitisque omnibus a vobis pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et fidei orthodoxæ defensione, peractis, lætati sumus gaudio magno, et ita nobis placabilia existunt, sicut certe, non hoc humano consilio, sed Dei providentiæ intuitu, vos talia egisse ac respondisse ambiguum non est. Vere enim, Domine rex, filii Christianissime, et spiritualis compater, spiritus Dei intimi cordis tui illustrat piam considerationem, et qui spiritus sancti gratia redundat, non aliis nisi quæ spiritualia sunt, exuberat, quoniam cor potentiæ vestræ in manu Dei consistens, in suo procul dubio illud inclinat beneplacito.

Direxistis siquidem nobis per eadem vestra scripta significantes quod nulla suasionum blandimenta, vel promissionum copia, vos possit avellere ab amore et fidei promissione quam beato Petro principi apostolorum, et ejus vicario prædecessori et germano nostro sanctæ recordationis domno Stephano papæ polliciti estis: sed in ea ipsa via charitate et sponsionis fide tenuis fore permansuros. Et quidem nos, præcellentissime regum, experimento comprobimus, et operibus comprobavimus, vos firma atque robustissima constantia in ea ipsa sponsione in finem permanere; et in vobis confidimus, quod si universalis mundi thesaurorum copia in conspectu vestro offeratur ^c ac tribuatur, nullo modo in aliam partem vestram firmam, et a Deo impulsam mentem declinare inflectereque ^d valebit, quoniam vos omnipotens Dominus præ cunctis regibus sæculi elegit, et in vobis complacuit, ut vestro certamine sancta universalis Dei Ecclesia Romana, et caput omnium Ecclesiarum, ac firmamentum fidei Christianæ, ab impugnatorum insidiis liberata exstitisset, et illud quod a constitutione sæculi Dominus per vos perfici decrevit, ecce mirabiliter operatum est.

Unde magnam post Deum in vestro regali culmine spei fiduciam habemus, quod perfectius ipsa sancta Dei Ecclesia, atque hæc miserima et afflicta provinciola a perfidia inimicorum liberetur, quia antiquus humani generis hostis non desinit inimicorum corda pulsare, ut suas jaculentur solite insidias. Sed

^a Lambec., modo.
^b Idem, Anthinum. Grets., Forte Antimum, seu Anthimum.
^c Idem, afferatur.
^d Idem, conflectereque.
 • Idem, Tasilo Bavariorum dux.

A bone orthodoxe, tuo solito certaminis presidio, eorum cum Dei virtute stude confringere malitiam, ut sancta Dei Ecclesia et populus ejus peculiaris perfectius ab inimicorum sævitia liberetur, et merito suffragiis apostolorum circumsepti, mercedis vobis in cælo repositam coronam consequi mereamini. Direximus itaque excellentiæ vestræ, juxta ut intimastis, signum nostrum per præsentem missum vestrum. Interea et hoc innotescimus Christianitati vestræ, quod jam sæpius nos petisse dignoscitur Tasilo Bavariorum dux ^e, ut nostros missos ad vestram præclaram excellentiam dirigi annuissemus, ut ea inter vos provenirent quæ pacis sunt. Unde nos data occasione libentissime nostros missos, id est Philip-pum dilectum filium nostrum presbyterum atque Ursium nostrum etiam fidelem ^f ad vestri præsentiam visi sumus direxisse, transacto Maio mense; eo videlicet modo, ut qualiter vestra fuisset voluntas, ita peragere debuissetis. Et properantibus ipsis nostris missis usque Ticinum, adversa suspitione arreptus Desiderius Longobardorum rex, minime eos permisit ad vestram a Deo conservatam excellentiam pertransire; tamen ^g et easdem litteras, quas vobis dirigebamus, infra hæc nostra scripta Christianitati vestræ transmisimus. Itaque et hoc a Deo protectæ Christianitati vestræ aptum duximus intimandum. Quod relectis imperialibus litteris vobisque defer-tis ^h per præfatos Anthi spatarium ⁱ et Synesium eunuchum, quas nobis ob earum seriem intuendam pro amore beati Petri fautoris vestri, dirigere dignati estis, repetimus ei adnexum, quod vestri ac nostri homines, qui ipsas imperiales syllabas, quæ vobis nobisque directæ sunt, vel diriguntur, interpretantur non juxta, ut ibidem exaratum est, sed aliud pro alio false interpretari audent; ^j et missi qui inter partes properant, non sicut illis injungitur, sed acceptilationis præmio corrupti, alia pro aliis deferunt. Et in hoc perpendat vestra excellentia, quanta est inimicorum malitia, dum contra animas eorum, non quæ veritatis sunt, sed per hanc occasionis versutiam iniqua proferunt mendacia in id quod nec suis nec vestris, ac nostris credant missis. Dum et vos satisfacti estis de vestris hominibus, simili modo et nos de nostris, quod nullo modo hoc agere penitus ^k præsumant.

Satisfaciat omnipotens Deus, qui cordis ac fenum scrutator est, mellifluum cor excellentiæ vestræ, quod nequaquam nostrum quispiam, ut ipsi asserunt, talia agere perpetravit. Sed in hoc vehementer ^k idem imperator irascitur, et occasionis versutias adhibet, pro eo quod nequaquam siluimus ei prædicandum ob constitutionem sanctarum imaginum et fidei orthodoxæ integritatem. Nam illud in

^f Lambec., consiliarium nostrum et fidelem.
^g Idem, pertransire gradiendum, tamen, etc.
^h Grets., delatis.
ⁱ Lambec., per præfatos Anthinum spatharium.
^j Sed missi.
^k Idem, isdem.

ipsis suis apicibus ^a asserunt, quod dilectus filius noster Christophorus primicerius et consiliarius, sine nostra auctoritate, nobis quasi ignorantibus, suggestiones illas quas sæpius ei direximus, fecisset, et alias pro aliis ejus ac vestris missis relegisset. Et in hoc testem et judicem proferimus Deum, quod ita nequaquam est. Nihil enim ipse noster consiliarius extra nostram voluntatem aliquando egit, vel agere præsumpsit; quoniam nostri prædecessoris ac germani domini Stephani papæ, simul et noster sincerus atque probatissimus fidelis existit, et in omnibus existit. Et satisfacti sumus de ejus immaculata fide et firma cordis constantia: et ob hoc credimus illud, quod nobis false profertur, non improprium, sed bravii corona nobis a Deo computatur, et idcirco utrisque nobis Dominus adjutor est, et non timebimus quid nobis faciat homo. Habebimus enim post Deum et clypeum protectionis, et arma virtutis, vestram a Deo illustratam præclaram excellentiam. At vero Christianitas vestra suos jubeat inquirere missos, et in omnibus vos satisfaciatis, quoniam mendacium contra nos idem asseruit imperator, eo quod eam direximus suggestionem, eis relegentes pariter cum ipsis quæ direximus confirmavimus, tamen et ejus exemplar a nobis vobis directum apud vos habere videmini.

His præmissis, flexis poplitibus una cum universa plebe Dei ^b polorum colorum opificem Dominum Deum verum exoramus, ut nobis præsentis vitæ longævitatem cum magna de hostibus victoria concedat, et æterna gaudia tam excellentiæ vestræ quamque Christianissimæ reginæ, filię et spiritali nostræ commatri, amantissimæ vestræ conjugi, atque dulcissimis natis excellentissimis Carolo et Carolomanno regibus Francorum, et patriciis Romanorum largiri dignetur. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA VIII.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad dominum Pippinum regem per Petrum presbyterum directæ: in qua continetur ^c abbasia tum Remedii episcopi, ^d et Audecurii comitis, qualiter justitias beati Petri Apostolorum principis apud Desiderium quondam regem ex parte ^e receperit, et reliquas justitias faciendum pollicitus est.

^f Domino excellentissimo filio, et nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Qui excellentia vestra merito bonorum operum, superno examine, fuerit comprobata, ipsi jam in manifesto rerum exhibitarum effectu demonstratum est; dum nimirum, adepta desuper divinæ sapientiæ participatione, regalis fastigii sceptra cœlesti bene-

A dictione constet ^g effectus promeruisse. Unde eum sibi hæc ab omnipotente Deo gratiam missam eximietas vestra non ambigiti, profecto ei placere quæ eam contulit totis intendit visibus, et pro ejus quam suo eruit, divino nutu, certamine, scilicet sanctæ universalis Ecclesiæ, et exaltationis vigore, decertare non desistit cordis sui oculis a Deo protegenda eximietas vestra, adhibens illa quæ sibi pro hujusmodi laboris fructu a beato apostolorum principa Petro, cœlorumque regni clavigero, ætherea promissa sunt præmia. Ubi jam non humana inter homines gloria, sed inter angelos divina nunquam amittenda felicitate gaudetur. Exsultaque et lætare, felicissime rex, quia tuo, annuente Deo, certamine sancta spiritalis mater vestra, universalis Dei Ecclesia, ab æmulum insidiis erepta atque exaltata triumphat. Fidesque orthodoxa tuo zelo et fortitudinis brachio illibata ab hæreticorum jaculis consistit.

Pro quo beatus et justus effectus es in omnibus operibus tuis, filii dulcissime et spiritalis compater victoriosissime, eximieque rex. Innotescimus ^h siquidem præcelsæ Christianitati vestræ quod nuper dum ad nos ⁱ conjunxissent fidelissimi vestri, scilicet a Deo amabilis Remedius vester, atque ^j Autharius gloriosissimus dux, constitit inter eos et Desiderium Longobardorum regem, ut per totum instantem Aprilem mensis istius ^k decimæ tertię indictionis, omnes justitias fautoris vestri, beati Petri apostolorum principis, omnia videlicet patrimonia, jura etiam et loca, atque fines, et territoria diversarum civitatum nostrarum reipublicæ Romanorum, nobis plenissime restituisset. ^l Unde ex parte quidem easdem justitias nobis idem Longobardorum rex fecisse dignoscitur, et reliquas omnes justitias se profertur, atque omnino spondet nobis esse facturum. Quapropter nos impensis ^m præfatus Desiderius Longobardorum rex obsecratus est, ut vestram a Deo protectæ excellentiæ nostris apostolicis relationibus intimare debuissimus. Et ecce sicut nostro, post Deum liberatori, hoc ipsum eximie atque sublimissimæ a Deo protectæ Christianitati vestræ per has apostolicas nostras innotuimus syllabas. Dirigentes magnopere ad vestram a Deo inspiratam præcelsam sublimitatem præsentem dilectum filium nostrum Petrum presbyterum, quem potissimum, benigno solito aspectu a vobis suscipi, et cum effectu atque prospero nuntio, de perfecta plenariæque justitiæ diversarum causarum fautoris vestri beati Petri apostolorum principis, ad nos remeandum absolute dignemini; si vero in ea quæ ⁿ præfatus Desiderius rex, vel ejus Longobardorum gens, profertent pollicentur, permanserint sponsione, nobisque om-

^a Lambec., adseruit.

^b Idem, polorum ac tellurum opificem Dominum Deum nostrum.

^c Grets., legatio.

^d Idem, et Andegarii.

^e Lamb., receperunt.

^f Grets., Summ., 20, B. et Cent.

^g Idem, efficiens.

^h Lamb., Indicamus.

ⁱ Grets., pervenissent.

^j Idem, Andegarius.

^k Lamb., xii mæ.

^l Idem, Unde ecce et ex parte quidem easdem justitias nobis isdem, etc.

^m Idem, præfatus.

ⁿ Grets., quam.

nia, secundum ut constitit, et a pactorum fœdera A continent, restituta ab eis nobis fuerint, tunc a Deo conservandæ excellentiæ vestræ meritum iatimantes innotescemus ei ^b.

Unde obsecrantes petimus, et obnixè deprecamur, imo et conjuramus te excellentissime atque Christianissime rex, amantissime filii et spiritalis compater, per omnipotentem Deum et beatum Petrum, qui te in regem unxit, ut perfectius ea quæ pertinent ad exaltationem et ^c ad ampliata liberationem sanctæ Dei Ecclesiæ, et istius a vobis redemptæ provinciæ, sicut beato Petro et nostro prædecessori pontifici sanctæ recordationis domno et germano nostro beatissimo Stephano papæ polliciti estis, cuncta perficere et adimplere jubeatis; quatenus promissam et expositam vobis mercedis coronam de manu omnipotentis Dei nostri misericordis, ut sua vos circumtegal gratis, una cum dulcissima conjugè excellentissima regina, filia, et spiritali nostra commatre, atque amantissimis natis, ^d id est præcelsis regibus, et præsentis regni culmen et triumphum victoriæ possidere, et æterna gaudia in cœlestibus regnis cum sanctis perfrui concedat. Incolorem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA IX.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Pippinum gloriosum regem, per Georgium episcopum directæ, in qua continentur gratiarum actiones pro liberatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et in embolo postulat, ut filium ejus, qui tunc natus fuit, ex sacro baptismatis fonte excipere mereretur.

^e Domno excellentissimo filio nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum, et patricio Romanorum, Paulus papa.

Solet epistolaris ^f latio mentem ^g semper vi sua reficere, et materia quodammodo charitatis existere. Quia ergo spiritalium dilectio sincera filiorum paternos sustinet desideranter affectus, summa nos cum alacritate implere convenit quod puræ conscientie deposcit affectus; et licet ad reddenda paternæ charitatis officia, prolixitate itineris imminente, raritas portitorum impediat. Quoties autem necessitas incidit occasionis, excellentissimam Christianitatem vestram non desistimus scriptis discurrentibus visitare, et honore solito ^h amplectentes ⁱ utilitate quatenus hoc ^j quod oculis carnalibus ^k præsentiam videre non possumus, eos aliquatenus scriptis valeamus alternantibus intueri. Itaque ita ubique ^l Deo illustrante, excellentiæ vestræ merita diffusa divulgavit opinio, ut ex rebus ab ea gestis, omnibus laudabiliter demonstraretur. Unde in quantum valet nostri

^a Lamb., pactuum fœdera continentur.

^b Idem, rei.

^c Grets., ampliorem.

^d Lamb., item.

^e Summ. 19, apud Bar. et Cent.

^f Idem, relatio.

^g Lamb., semper visitatione reflectens.

^h Idem, amplectentes salutare, quatenus hos, quos oculis carnalibus præsentem videre non possumus.

ⁱ Grets., videtur hic etiam repouendum, visitare.

oris assertio, protensæ laudationis attestazione, vestræ eximietati gratiarum reddentes actiones, aptum prospeximus presentem sanctissimum atque reverendissimum fratrem Georgium et coepiscopum nostrum illuc usque ad vestra præclara Deo ^m invitabiliâ transmittendum vestigia, cui singillatim omnium spiritalis matris vestræ sanctæ Dei Ecclesiæ, et iatius a vobis redemptæ provinciæ utilitatem necessitates, a Deo protegendæ sublimitati vestræ excellentiæ referendas commisimus.

Sed petimus a Deo, servate filii et spiritalis compater, benignissime rex, nosterque post Deum liberator, et obnixè deprecamur, ut jubeas eundem nostrum missum benigno solitoque gratulationis aspectu commendatum suscipere, nostrisque postulationibus, ⁿ quæ ad exaltationem sanctæ Dei Ecclesiæ, et maxime ad tuæ animæ mercedem, et æternam memoriam respicitur, a Deo impulsas benignitatis tuæ aures, et congruum atque velociorem de cunctis adhibere digneris affectum; quoniam, sublimissime regum, amantissime filii et spiritalis compater, ad hoc te omnipotens Deus sanctæ suæ Ecclesiæ voluit, per manus beati Petri liberatorem adesse, ut tuo solito præsidio plenissima sales et redemptio sanctæ suæ Dei Ecclesiæ, et istius provinciæ proficiat. Orantes Dominum Deum nostrum quia actus vestres ita sua pietate disponat, quatenus excellentiæ vestræ præsentis vitæ spatia cum prosperitate disponat ^o victoria ^p regni gubernacula perfruens longæviter exsequatur, et ad promissionis æternæ præmia cum dulcissima conjugè, excellentissima regina, nostra spiritali commatre, et eximii natis, id est regibus, cum securitate pertingat, et in cœlestibus regnis cum sanctis et electis suis, utroaque vestrum ideum omnipotens Deus faciat perenoiter gratulari. Incolorem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EMBOLUM.

Interea, sublimissime regum, nostræ perlatum est notioni quod Dei natu, novum regem ex vestris visceribus ad exaltationem sanctæ suæ Ecclesiæ omnipotens ^p Deus contulit. De cujus nativitate gaudio maximo sumus relevati. Unde te obnixè petimus ut a sacratissimo baptismatis lavacro eundem ^q maximum vestrum filium suscipere mereamur. Quatenus duplex Spiritus sancti gratia ^r in medio nostrum, et geminæ festivitatis nobis oriatur lætitia.

^l Grets., hos qu. s.

^k Idem, præsentem.

^m Lamb., a Deo illustrata excellentiæ.

ⁿ Idem, imitabilia.

^o Idem, ut cum victoria.

^p Grets., victoriam.

^q Lamb., Dominus.

^r Idem non habet maximum.

^s Idem, fiat in medio nostrum.

EPISTOLA X.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Pippinum regem per Langobardorum (sic) directur, in qua continentur gratiarum actiones et uberrimæ benedictiones pro vita et incolumitate ipsius, vel domini Caroli, et Carlomanni, nobilissimis litteris ejus, volens adjutorium obtinere, cum multis adjurationibus contra Longobardos, et in embolum ^a continetur præceptum, quod Marino presbytero direxit, de titulo Chrysogoni, et de libris quos ei transmisit.

^b Domno excellentissimo filio, et nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Properans ad nos litterarum transvector, Langobard. scilicet, illustris vir, fidelis eximietatis vestræ missus, detulit nobis nectaream atque florigeram a Deo protectæ excellentiæ vestræ syllabarum relationem. Cujus adnexam paginam enucleatius perscrutantibus, quæ textus ejus loquebatur, ad singula comperimus. In ipsis quippe sublimitatis vestræ affectibus desiderabilem nobis, et super omnia hujusmodi delectamenta amplexabilem ^c sospitatis vestræ lætitiâ agnoscentes, uberiore nostri animi orante gaudio, maxime sumus relaxati, in id quod optata nostri promeruimus comperire cordis. Et postmodum nostris a vestris Deo imitabilibus vestigiis revertentibus missis, et ea ipsa vestræ prosperitatis gaudia deferentes ^d a nobis in responsis gemina exaltationis jucunditas nostro inserta est cordi. Nam et dum in auribus omnis sacerdotum cleri, etiam optimatum, et reliqui populi, ampliata vestra insonisset prosperitatis lætitiâ, et ex hoc nimio repleti gaudio gratulantes, exultarunt una nobiscum in Domino, agnita nimirum proprii post Deum defensoris sospitate.

Porro, excellentissime et a Deo servate filii, et spiritalis compater, vehementi dilectione vos erga amorem apostolorum principis beati Petri atque circa nostram ^e charitatem vos flagrare experimento didicimus, præsertim dum ipsa excellentiæ vestræ epistola charitatis calamo cernitur esse conscripta. Etenim ex corde lingua tinxerat quod in chartæ refuldebat paginam. Quamobrem magnas gratiarum actiones, a Deo protecte, excellentiæ vestræ referimus, quoniam dum nimirum divina te clementia per interventum sui principis apostolorum, defensorem, atque opitolatorum, benignissime rex, sanctæ suæ constituit Ecclesiæ, cura vestræ eximietati ^f insistat perfectam redemptionem istius provincie atque exaltationem hujus sanctæ Ecclesiæ procurare. Unde Domini Dei nostri, una cum universo populo nobis commisso, imploramus clementiam, ut sua vos protegat gratia; et victoriam vobis de cælo ministrans, cunctas barbaras nationes vestris subiciat vestigiis,

^a Grets., et in embolo; Lamb., et in embolo continetur de præcepto quod.

^b Grets., Summ. 18, apud Bar. et Centur.

^c Lamb., amplexabilem.

^d Idem, a vobis.

^e Idem, charitatem flagrare.

^f Idem, insistit.

A et longæviter regni gubernacula faciat promereri, una cum dulcissima conjuge vestra excellentissimæ regina, spiritalis nostra comatre, et vestris nostris que amantissimis natis, domno Carolo et Carlomanno potentissimis regibus, et domna Gisla excellentissima, et vitæ æternæ cum electis Dei concedat gaudia.

Peto itaque et deprecor te, excellentissime filii, spiritalis compater, atque per omnipotentem Deum et corpus beati Petri, cujus et optimus fidelis existis, conjuro et maximis supplicationibus depono, quatenus jubeas sedule in tuo sancto et a Deo inspirato mellifluis corde ^g confectum retinere. Illud quod vos sanctæ recordationis domnus et germanus noster beatissimus Stephanus papa Dei nutu admonuit atque deprecatus est peragendum, et in ea charitate vos amicitia permanere, cunctaque qualiter vos terribili adhortatione ^h petit ad id implere, et effectum mancipare jubentis, ut perfectam mercedem, et repositam plenissimæ redemptionis nostræ coronam a justo judice omnium conditore, Domino Deo nostro, qui vos in regem unxit, consequi mereamini, ⁱ et gaudia æternæ beatitudinis cum sanctis et electis Dei, dum plebem dominicam perfectius liberans, atque sanctam Dei Ecclesiam defendens, divinæ majestati ^j illæsum a sævientium malitia præservaveris. Pro quo et magnam post Deum, benignissime rex, in tuæ pollicitationis sponione, quam beato Petro contulisti, spei gerimus fiduciam, una cum omni populo istius provincie a vobis redempto.

Salutant itaque communem excellentiæ vestræ Christianitatem cuncti sacerdotes, et clerus istius sanctæ catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ. Salutant vos et cunctus procerum senatus, atque diversi populi congregatio, optantes una nobiscum, de vestra amplissima prosperitate et uberrima lætitiâ diu gaudere; et in Domino Deo salutaris nostre exultare. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EMBOLUM.

Per aliam quippe epistolam suam a Deo protectæ eximietas vestra sicut certe suo bene cupienti patri direxit, quatenus titulum protectoris vestri beati Christi martyris Chrysogoni cum omnibus sibi pertinentibus dilectissimo atque fidelissimo vobis Marino presbytero concedere deberemus. De quo ^k præceptum nobis dirigi petistis, quod nempe ob vestram dilectionem, et in eo quod fidelis vester nosterque idem sanctissimus atque dilectissimus Marinus presbyter existit, præfati tituli præceptum, cum omnibus locis et possessionibus sibi pertinentibus, urbanis vel rusticis vobis exaratum, atque manu nostra no-

^g Grets., compertum.

^h Lamb., adhortatione adjuravit, implere, et effectum mancipare jubentis, ut.

ⁱ Idem, et gaudia in æterna beatitudine.

^j Idem, illæsum a sævientium malitia præservaveris.

^k Idem, et præceptum vobis.

boratum, per hanc litteram direximus eximietati vestre deportandum. Direximus etiam præcellentiæ vestræ et fibros, quantos reperire potuimus, id est Antiphonale et Responsale, insimul artem Grammaticam Aristotelis, Dionysii Areopagiti libros, Geometricam, Orthographiam, Grammaticam, omnes Græco eloquio scriptores, nec non et horologium nocturnum.

EPISTOLA XI.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad dominum Pippinum regem per ^a Wulfardum et socios ejus directæ; in qua continentur uberrimæ laudes, et de missis apostolicis, vel Græcorum ^b in Francia morantibus, seu de Georgio ^c et Petro.

^d Domno excellentissimo filio, et nostro spiritali compatri Pipplino Francorum regi et patricio Romanorum Paulus papa.

^e Votiva cordis nostri desideria, et intimi pectoris affectum, ut vestræ excellentiæ beneficiorum suffragia ^f sanctæ Dei Ecclesiæ vota proferentes, optabilem nimisque amabilem salutem præcelsæ Christianitati vestræ, atque excellentissimæ, et nostræ benignissimæ filix, et commatri, optimæ reginæ, simulque amantissimis ac præclaris vestris nostrisque in Christo amabilibus filiis Carlo et Carlomanno excellentissimis regibus Francorum et patriciis Romanorum, nec non et omnibus reverentissimis fratribus nostris ac dilectissimis nobis episcopis, presbyteris, etiam religiosis abbatibus, simulque et cunctis optimatibus, judicibus, ducibus videlicet et comitibus, nec non et universo a Christo protecti Francorum regni populo, vobis subjacentibus, destinamus perennem salutem. Persistentes etiam una nobiscum et in oculo charitatis vos amplectentes, universi sanctissimi fratres nostri episcopi, presbyteri etiam, et cunctus sanctæ et spiritalis matris vestræ Romanæ Ecclesiæ clericorum ordo, et procerum, optimatum ^g, et universi Romani magni vel minoris congregatio, sedulis interventionibus pro vita et incolumitatis vestræ lætitia, cœlitusque vobis concedendis victoriis, divinam nobiscum deprecantes clementiam. Et vere debitum vobis est, excellentissime filii, nosterque post Deum defensor ac liberator, solitæ honorificentæ affectum persolvere, et impensius salutationis verba promere, et ea quæ ad regni vestri immensam ^h exultationis laudem, et animæ vestræ salutem respiciunt, amplissimè ⁱ prolatori.

Igitur regressis nostris missis, quos ad vestræ regalis clementiæ vestigia destinatos habuimus, Petro scilicet notario regionario sancte nostræ Ecclesiæ et Joanne mansionario confessionis basilicæ fautoris vestri beati Petri, conjungentibus etiam et vestris missis ^j Wulhardo nempe ejusque sociis, pro-

^a Lamb., per Wulfardum.

^b Idem, hic Francia.

^c Gret. Cent., Gregorio episcopo.

^d Idem. Summarium 16 apud Bar. et Centur.

^e Lamb., votivo cordis nostri desiderio et intimi pectoris affectu.

^f Idem, suffragio.

^g Idem, optimatum et universi populi Romani magni et minoris.

tulerunt nobis honorandas nimisque desiderandas syllabas præcellentiæ vestræ. Quas cum in conventu fratrum consacerdotumque ueorum, et cleri atque cuncti laicorum ordinis cœtu legissemus, nostri ac vestri missi, ea sibi que a vobis injuncta, de vestra immutabilis mentis constantia, et puritatis integritate, quam pro spe sanctæ Dei Ecclesiæ, et fidei orthodoxæ habere videmini, retulissent, illico nimio gaudio repleti, elevatis ad æthera oculis, extensisque palmis immensas omnipotenti Deo nostro et vestræ excellentiæ ^k tulimus grates, angelicam illam pro vestris meritis divinæ ejus potentia canentes laudem ^l: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Neque enim bone rex aliter mentes fidelium credere poterant, ^m quam quod in earum ex operibus cernentes comperimus a vobis peractum, qui pro intuitu humanas suasiones et inanes promissiones respuentes, nihil amoris et certamini, ⁿ quod erga beatum Petrum geritis, præponere maluistis. Sed omnia terrena lucra velut lutum quod pedibus conculcatur reputantes, ei vos placere ejusque mandatis totis visibus obtemperare vestra imminet curæ. Et ideo, ecce bone rex, præcelsæ filii, et spiritalis compater, thesaurizasti tibi thesauros infinitos in sideris arcibus, ubi ærugo non prævalet, nec tinea ea quæ justis tribuenda sunt consumi possunt, dum ita mirabiliter præcelsæ excellentiæ vestræ opera rutilant, quis de vobis quoquomodo ambigere possit, dum ea quæ beato Petro polliciti, et ob veniam vestrorum concedere studuistis delictorum, ^o illibato ejus jure perenniter persequendam conservare satagitis, et vestris a vobis et a Deo conservandis magnis exhortationibus committitis. Et ideo nobis nimis, vel cuncto populo nostro confidendum est, in hujusmodi pro proposito immutabilis constantia mentis, vos vestrasque soboles, et universum regnum Francorum firmiter esse permansuros, quoniam juxta, ut nobis excellentia vestra innotuit, scimus, cui credimus, et certi sumus.

De nostra itaque puritate et dilectione, quam erga vos, et cunctum a Deo protectum regnum Francorum habere dignoscimur, credimus jam vos plenissime esse satisfactos. Pro quo ampliori certificatione Deum cœli testem proferentes, in ea nos charitatis dilectione, quam cum sanctæ recordationis domini et germano nostro beatissimo Stephano papa, et per eum cum omnibus successoribus pontificibus vos vestræque soboles, et cuncta vestra proles, atque universim regnum Francorum usque in finem sæculi conservare spondidistis, et nos etiam atque nostros successores pontifices confitemur esse permansuros pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ et fidei ortho-

^k Lamb. et Grets., exaltationis.

^l Idem, prostigari.

^m Idem, Wulfardo.

ⁿ Idem, referimus.

^o Gret., Lucæ cap. 11.

^p Lamb., quam quod ex operibus.

^q Idem, quæ.

doxæ defensione. ^a Nulla nos rerum qualitas ab eadem charitatis confirmatione potens poterit separare.

Direxit itaque nobis excellentiæ vestræ Christianitas, significans de missis nostris, vestrisque, atque Græcorum, qui a regia urbe reversi sunt, eos apud vos esse detentos, interim quod aggregatis vestris sacerdotibus atque optimatibus, conjicere seu perpetrare valeatis, quid de his quæ vobis directa sunt respondendum sit. Et quidem hac de re aliter confidendum non est a vobis responderi, nisi quæ ad exaltationem sacrosanctæ spiritualis matris vestræ Romanæ Ecclesiæ. ^b Caput omnium Ecclesiarum Dei atque orthodoxæ fidei pertinere noscuntur; et quia quod semel beato Petro, et pro æternæ vitæ retributione obtulistis, ^c nulla vos deberet ratione ab ejus jure et potestate separare. Scimus enim quod nulla apud vos suasionis fabulatio prævalet, dum divina verba et apostolica documenta firmiter in vestro corde retinetis annexa. Et ecce sicut nobis per vestras litteras et nostras, vestrosque missos maximam confidendi materiam intulistis, præstolamur lætabunda hac de re nuntia a vobis suscipi; et solite de vestro benigno mentis proposito gratulari. Et hoc præcelsa Christianitas vestra per eisdem suas a nobis petit syllabas Georgium episcopum et Petrum presbyterum in vestro ^d permanere servitio, nos debere concedere. Et quidem præcellentissima vestra benignitas agnoscat nos jamdudum de hoc vestræ obtemperasse voluntati. Per Andream quippe religiosissimum missum vestrum, sicuti poposcistis, in exaratis destinatis apostolicis syllabis, eos vobis dignoscimur concessisse. Intimantes ^e ut sive retinendos, sive etiam absolvendos esse vestra fuisset voluntas, ita de eis peragere deberetis. Unde etiam et nunc in vestro voluntatis arbitrio relaxamus, aut qualiter vobis de eis placuerit ^f tam retinendos quam absolvendos faciatis, dum semel a nobis vobis concessi sunt. Sed utinam ipsi placabiles in vestro possint esse servitio? Pro quo dirigite nobis quid de episcopatu prædicti Georgii, et de Ecclesia quæ prænominato Petro commissa est, peragere debeamus, ne amplius illis admonitis in nimiam neglectus incuriam deveniant.

Interea duos vestros missos, id est Wulfardum, et ejus socium secundum vestram præceptionem pro utilitatibus sanctæ nostræ Ecclesiæ, spiritualis matris vestræ, in his partibus retinimus. Illud præterea excellentia vestra innotuit, Desiderio vos Langobardorum regi direxisset, ut Saxulum puerum nostrum, qui a nobis fugam arripuerat, reddere deberet. Sed agnoscat Christianitas vestra, quod etiam vos credi-

^a Lambec., *Et nulla nos.*

^b Idem, *capitis omnium.*

^c Idem, *nulla per vos... separari.*

^d Idem, *permanendum.*

^e Idem, *ut sive retinendum sive etiam absolvendum vestra.*

^f Idem, *tam retinendum, quam absolvendum.*

^g Gret., *pervenisse.*

^h Lambe., *Autumni tempore.*

tum habere puto ^g conjunxisse hæc præterito autam in tempore ^h eundem Desiderium Langobardorum regem ad apostolorum limina, causa orationis, eumdemque nostrum puerum secum deferens, nobis contradidit. Cum eodem quippe rege, pro justitiis inter partes perficiendis, loquente, constitit, ⁱ ut vestris ejusque missis per diversas civitates progredientibus, ipsæ præparatæ fuissent justitiæ. Et ecce Deo propitio, de partibus Beneventanis atque Tuscanensibus et fecimus et ad invicem nostras recepimus. Nam de ducatu Spoletino, nostris vel Langobardorum missis illic adhuc existentibus, ex parte justitias fecimus ac recepimus. Sed et reliquas, quæ remanserunt, modis omnibus plenissimo inter partes facere student. ^j In embolim vero direxit nobis a Deo protecta excellentia vestra, præfatum vos Desiderium admonuisse reges Neapolitanos, ac Cajetanos ^k constringere ob restituenda patrimonia protectori vestro beato Petro, illic Neapoli sita, ^l et largiri electis solite ad suscipiendam episcopalem consecrationem, ad hanc apostolicam properandi sedem. Quapropter maximas de hoc et de omnibus excellentiæ vestræ referimus grates.

His præmissis, omnipotens Dominus Deus nos sua vos continua protectione circumteget, et ab omnibus adversitatibus eripiat et vestris vestigiis omnes barbaras subjiciat nationes: concedens vobis et præsens regnum feliciter per multorum annorum curricula una cum amantissima conjuge et præcelsis filiis perfrui, et vitam æternam cum sanctis tribuat possidendam. Deus te incolumem custodiat, excellentissime fili.

EPISTOLA XII.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Pippinum regem per Georgium episcopum et Stephanum presbyterum, seu Hadbertum, missos directæ: in qua continentur gratiarum actiones pro defensione sanctæ Dei Ecclesiæ, et præfatus papa precens ut Dominus rex Pippinus Desiderio, regi sub obsides restitueret, et pacis fœdera cum eo confirmaret.

Domno excellentissimo filio et nostro spirituali compatri, Pippino regi Francorum et patricio Romanorum Paulus papa.

Dum tam copiosam omnipotens Deus suæ benignitatis humano generi crebro irrogat misericordiam, valde administrandum est quid retribui ejus potentia divinæ, aut quas carminum laudes longanimitatis ipsius humanæ fragilitas referre valeat. Quod quidem nos tanto ejus relevati beneficio, licet meritis nequaquam suffragantibus, ^m nos ejus potentia medicas persolvemus grates: tamen juxta psalmographi monita, ⁿ calicem salutaris accipiam, et nomen Domini incessanter invocabo, inquireas. *Magnus es, Domine,*

ⁱ Lambec., *ut nostris.*

^j Idem, *in embolo, vel embolia.*

^k Lamb., *constringendum, ob restituendum.*

^l Idem, *et largiendum; Gret., et largiri licentiam electis, etc.*

^m Gret., *Summ. 13, apud Bar. et Centuriat.*

ⁿ Lamb., *nostras sjus... psalmigraphi.*

^o Gret., *psalmo cxv.*

^p Idem, *Tobiæ cap. xiii.*

et magna opera tua. Magnificat namque anima mea A
Dominum, caro et lingua benedicit. Quoniam respec-
ciens respexit super humilitatem nostram, et ad tam
præcipuum pontificale culmen, non nostris prose-
quentibus meritis, provexit. Quamobrem dum, eo
dignante, mediator Dei et hominum speculator ani-
marum institutus sum, a commissa sic apostolaris
cura provocat atque hortatur omnino, et indesinenter
compellit, salutem populi Dei pio studio procurare,
et pacem in cunctis gentibus cum magna cordis con-
stantia prædicare: quoniam profecto beatitudinis
gratiam promerentur qui intrepide illam prædicare
maluerint. Scriptum quippe est: ^b Beati pacifici, quo-
niam filii Dei vocabuntur. Et rursum: ^c quoniam specio-
si pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona.
 Etenim, excellentissime filii, et spiritalis compater,
 quoniam Deus omnipotens ex utero matris suæ [tuæ]
 te prædestinatum habens ideo, te benedicens, et in
 regem ungens, defensorem se [te] et liberatorem sanctæ
 suæ Ecclesiæ constituit. Pro quo ea quæ ad utili-
 tatem ipsius sanctæ Dei Ecclesiæ respiciunt, per hos
 nostros apostolicos apices benignæ excellentiæ tuæ
 deprecandum maturavimus. Agnoscat siquidem ex-
 cellentissima bonitas tua, quia ^d conjungens ad limina
 apostolorum excellentissimus filius noster Desiderius
 rex, pacifice atque cum magna humilitate, cum quo
 salutaria utrarumque partium locuti sumus, et polli-
 citus est nobis restituere civitatem ^e Immolans, ea
 videlicet ratione, ut nostros ad tuam excellentiam
 dirigere debeamus missos, et suos obsides, quos ibi-
 dem ad vos habere videtur, recipere debeat, et pacem
 cum eo confirmare studeatis.

Unde petimus te, excellentissime filii et spiritalis
 compater, ut jubeas ipsos obsides prædicto filio
 nostro Desiderio regi restituere et pacis sædera cum
 eo confirmare, et in magna amicitia cum eo conver-
 sari, ut, ^f annuente Deo, tuis lætabundis temporibus
 populus Dei utrarumque partium in magna securi-
 tate, et pacis quiete degere valeat, quatenus longæ-
 vum te omnipotens Deus in solio regni conservare
 dignetur. ^g Ideo enim direximus præsentem nostros
 fidelissimos missos, id est reverendissimum et sanctis-
 simum fratrem et coepiscopum nostrum Geor-
 gium, atque dilectum filium nostrum Stephanum
 presbyterum, una cum Rodberto vestro misso, ad
 vestram a Deo servatam excellentissimam prudentiam,
 ut ea ipsa eximietati vestræ enarrare debeant. His
 præmissis, petimus divinam misericordiam ut ^h ævis
 ac lætabundis temporibus in solio regni piis ⁱ inhæ-
 rens operibus conservare dignetur, et vitam æter-
 nam concedat. Incolumem excellentiam vestram
 gratia superna custodiat.

^a Lamb., *commissa me*, etc.

^b Grets., *Matthæi cap. v.*

^c Idem, *ad Romanos, cap. x.*

^d Idem, *perveniens.*

^e Lamb., *Imulas.*

EPISTOLA XIII.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum
regem Pippinum pro defensione sanctæ Dei Ecclesiæ,
in qua continentur gratiarum actiones et uberrimæ
benedictiones, pro integritatis orthodoxæ fidei obser-
vatione.

Domno excellentissimo filio et nostro spiritali
 compatri Pippino, regi Francorum et patricio
 Romanorum, Paulus papa.

Dum tanto vestræ sublimissimæ excellentiæ benefi-
 cio, et impenso opitulationis adminiculo, sancta
 spiritalis mater et peculiaris vestra universalis Dei
 Ecclesia dignoscitur relevata, quæ humana lingua
 sufficere valeat, ad hujus benignæ vestræ operatio-
 nis merita gratiarum referre actiones? Et licet in
 hoc humanæ considerationis capacitas rependere
 nequeat, verumtamen ille, qui potens est, omnipo-
 tens, et invisibilis Dominus Deus noster, cujus ordi-
 natione vestra regalis potentia confirmata consistit,
 interventionibus sacri principis apostolorum beati
 Petri, dignam vobis remunerationem in præsentem
 vita et in futura beatitudine retribuet, præsertim
 dum et fortissimus sanctæ orthodoxæ fidei et vene-
 rabilium patrum piæ traditionis defensor esse vide-
 ris, excellentissime filii, et spiritalis compater, et ob
 hæc ipsa, quam venerantur colis, et defendere stu-
 des, orthodoxam fidem semper habebis astricem, et
 profecto cœlestis tibi contra adversantium cuneos
 administrabitur victoria.

Interea quoniam magno affectu circa vestram a
 Deo protectam eximiam excellentiam ^g fervescimus,
 debitum visitationis et salutationis naviter procura-
 vimus sublimitati vestræ persolvere, eximie filii, et
 spiritalis compater. Hoc interea vestram meminisse
 volumus excellentiam, nuper nobis direxisse, qua-
 tenus in pacis dilectione cum Desiderio Langobar-
 dorum rege conversare studeamus. Quod quidem si
 ipse excellentissimus in vera dilectione et fide, quam
 vestræ excellentiæ et sanctæ Dei Romanæ Ecclesiæ
 sponndit, permanserit, utique et nos in charitate
 firma et stabili pace cum eo permansuri erimus,
 observantes illud dominicæ præceptionis documen-
 tum: ⁱ *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

Hoc itaque innotescimus christianissimæ æquitati
 vestræ, eo quod convenit inter nos et eundem Lan-
 gobardorum regem, ut pariter nos in Ravennatium
 urbe præsentare studeamus ad perficiendas quasdam
 utilitates spiritalis matris sanctæ nostræ Ecclesiæ,
 et pertractandum pro Græcorum malitia, qui quoti-
 die imminent in ipsam Ravennatem ingredi civitatem.
 Dumque pariter præsentati, quidquid locuti fuerimus,
 vel rei exegerit meritum, excellentissimæ et a Deo
 protectæ eximietati vestræ innotescimus. Orantes de
 reliquo divinam clementiam ad perfectam exaltatio-
 nem sanctæ Dei Ecclesiæ, et orthodoxæ fidei defen-

^f Lamb., *favente.*

^g Idem, *opere enim direximus.*

^h Grets., *longævis.*

ⁱ Lamb., *inhærentem.*

^j Grets., *Matthæi, cap. v.*

sionem, ^a de ævis et prosperis temporibus excellentissima Christianitatem vestram, in solio regalis potentia, cum dulcissima conjugè excellentissima regina, spiritali nostra commatre, atque amantissimis natis conservare et protegere dignetur, tribuens vobis æterna cœlestis patriæ gaudia possilenda. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA XIV.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum regem Pippinum, in qua continentur benedictiones, et præfatus papa poscens ut dominus rex Pippinus suos missos partibus Romæ dirigeret ^b et sibi de salute vel sospitate sua innotesceret, et qualiter in itinere egisset, et quomodo Dominus inimicos ejus in manus ipsius tradidisset, et sub pedibus ejus humiliasset.

^c Domno excellentissimo et nostro spiritali compatri Pippino, regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Quoties fidelium Dei spiritualia referuntur studia, protinus audientium mentes ignitæ in Dei amore, et mandatis divinis efficiuntur, atque ad supernæ considerationis ^d merita amplissime ad laudem Dei proferre, et perenniibus temporibus permanenda Scripturæ testimoniis tradere, ^e dum vestro consorsu et auxilio Ecclesiæ Dei exaltatio, et fidei orthodoxæ ^f profligatur defensio; pro quo benedictus et laudabilis in omnibus regibus coram Deo et hominibus esse dignosceris, Christianissime rex, et nomen benignitatis tuæ exaratum fulget in conspectu divinitatis. Etenim dum hujus evoluto temporis spatio, quo nos nec vestræ sospitatis relationem meruimus suscipere, nec penitus agnoscere, quid ^g circa vos ageretur, vel qualiter in itinere, quo profecti estis, peregristis, nimis anxietatis fervore desiderii nostri affectio in hoc ipsum ad discendum sedulo provocatur, præsertim dum et a nostris vestrisque inimicis adversa nobis de ipsis partibus annuntiantur. Unde desiderium magnum nobis inhæret vestræ sospitatis gaudia addiscere, et vestris salutaribus profectibus gratulari, et contra inimicorum contritionem agnoscere. Pro quo quæsumus ut certos nos, sicut desideramus, per vestros nuntios de vestra prosperitate et lætitia reddere jubeatis, quoniam vestra salus nostra est prosperitas, et vestra exaltatio nostrum procul dubio est gaudium, et immensa securitas: ^h dignamque ex hoc Dei deprecamur potentiam, ut ipse protector noster et cum ejus angelis dignetur præexcellantissimam Christianitatem vestram tueri, et gubernare, ut in cœlestibus regnis et cum sanctis et electis, qui ab initio mundi placuerunt Deo, multipliciter consequaris merce-

^a Grets., longævis. Lamb., ævis.

^b Lamb., et ei de salute.

^c Grets.: Summ. 11, apud Bar. et Centuriat.

^d Lamb., intuitum excitantur, et ideo libet profecto, potentissime regum, vestræ pietatis considerationum merito amplissime ad salutem ad laudem Dei, etc.

^e Grets., accenduntur, vel aliquid simile.

^f Idem, procuratur.

^g Lamb., erga.

^h Idem et Grets., divinamque.

A dem. ⁱ Optantes quidem ut nos certiores vestra faciat a Deo protecta excellentia, quid erga vos, aut Christianam gentem vestram agere videmini, et quomodo Deus noster vestros ac nostros humiliavit inimicos, et, ut fati sumus, certos nos, sicut desideramus, de vestra prosperitate et lætitia reddere jubeatis. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA XV.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Pippinum regem, in qua continentur gratiarum actiones, et de sanitate ipsius, seu Caroli, et de Marino presbytero, atque de Ravenna, qualiter contra eandem mala machinantur consilia.

^k Domno excellentissimo filio nostro spiritali compatri Pippino, regi Francorum, et patricio Romanorum, Paulus papa.

Eximie et a Deo protectæ excellentiæ vestræ, harum deferente portitore, destinatos apices omni plenos dulcedine ac amore, quos cum magno venerationis affectu acceptantes, liquidius cuncta in eis inseria agnovimus. Inter hæc quippe, ^l excellentissime fili, vestra nobis præcelsa innotuit benignitas qualiter divina Dei nostri favente misericordia, sani atque sospites, et illæsi existentes sitis, simul cum excellentissimis natis vestris, spiritalibus filiis nostris: Carolo et Carolomanno magnis regibus, atque domna Bertrada regina dulcissima ^m spiritali commatre nostra, nec non et Gisla nobilissima nostra filia. Quibus agnitis, magnas ac innumerabiles polorum arbitrio ac regi regum Domino Deo nostro ⁿ retulimus laudes, quoniam juxta illud, quod anhelantius optantes desideramus, vestram addiscere meruimus sospitatem. Pro quo Dominum Deum nostrum sedulis deprecationibus imploramus, qui nos per multorum curricula annorum de vestra integra sospitate faciat exultare, eo quod vestra salus nostra est exultatio, et vestra prosperitas nostrum procul debio existit gaudium.

Et hoc in vestris regalibus apicibus continebatur ascriptum, quatenus vobis innotescerent significarem, si circa sanctam Dei Ecclesiam, atque nostram mediocritatem, vel ^o populi nobis commisi salus aut integritas profligaretur. Nam et de hoc magis et innumerabiles gratias Deo omnipotenti et vestre excellentiæ referimus, quia sicut revera Christianissime et vere Dei cultor Ecclesiam Dei, et populum vestra excellentia visitare non piget, sed hoc non nostris meritis, sed divina proveniente misericordia agitur, dum omnia prospera ^p circa sanctam Dei Ecclesiam, atque nostram mediocritatem, vel nobis commissum populum, existunt. Pro quo Deum celi.

^l Destinantes quidem, nos certiores esse, vestra scire jubeat a Deo protecta excellentia.

ⁱ Lamb., seu Caroli, et Carolomanni, et de.

^k Grets.: Summ. apud Bar. et Centuriat.

^l Lamb., excellentissime bone fili.

^m Grets. et Lamb., dulcissima vestra conjugè, et spiritali.

ⁿ Lamb., referuimus.

^o Idem, vel populum nobis commissum.

^p Idem, erga.

penitus omnium bonorum largitorem rogabimus, **A** et vobis pro hoc præcipuo ac pio opere sit retributor, ob tantam benignitatem et sollicitudinem, quam circa sanctam Dei catholicam et apostolicam Ecclesiam, vel ejus ^b familiarem populum habere dignoscimini.

Sed et hoc in ipsis vestris relationum apicibus continebatur, per vestros vobis fuisse nuntiatum legatos, quod a quibusdam malignis, et mendacium proferentibus, in istis partibus divulgatum esset, quia si aliqua nobis necessitas eveniret, nullum nobis auxilium præbere ^c volueritis. De quo nefario dicto nequaquam nobis fuit, aut est hæsitatio, quia, divina faciente misericordia, magnam in vobis, post Deum, spem et fiduciam habemus: agnoscentes quod Deo propitiò nullum de quacunque parte ^d erit impedi- **B** mentum, vobis defensionem atque auxilium sanctæ Dei Ecclesiæ, vel ejus peculiaris populi impertiendi, juxta id quod beato Petro apostolo per beatæ memoriæ prædecessorem domnum et germanum nostrum, ob remedium animæ vestræ, et veniam delictorum vestrorum, pollicentes spondidistis. Quod in perpetuis temporibus, Domino annuente, firmum ac robustum credimus permanere.

At vero unde nobis Christianissima vestra direxit excellentia, quod si ^e quis e vestris adversariis aut contemptoribus ad nos venerit, nullo modo cum eis nos aut in eorum societate misceri, absit a nobis ut hanc rem faciamus, dum profecto vestri inimici sanctæ Dei Ecclesiæ et nostri existunt. Quapropter testatur veritas quia ubi vestros amicos agnoverimus, tanquam amicos et fideles sanctæ Dei Ecclesiæ oblectare et amplecti cupimus; et ubi vestros inimicos invenerimus, veraciter tanquam inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ et nostros proprios, ita eos respicimus **C** atque persequimur, quia vestri amici, sanctæ Dei Ecclesiæ et nostri existunt, et qui inimicitias contra vos machinantur, profecto inimici sanctæ Dei Ecclesiæ et nostri esse comprobantur.

De missis vero vestris ac nostris, ^f quia ad regiam urbem simul properaverunt, de quibus petiit nos vestra præclara excellentia sibi met a nobis significari, si quid ex eis addiscere potuimus, dum profecto nobis incognitum non est quod pro tam sæva hujus hiemalis temporis asperitate nullus de **D** illis partibus adveniens nobis annuntiavit qualiter circa eos agatur. Et ideo ad præsens ignoramus quid vobis de eis veraciter significemus.

At vero de Marino presbytero scripsit nobis Christianissima excellentia vestra quod demum in pristino esset constitutus honore, secundum qualiter vobis postulantes direximus, nos quidem testem Deum proferimus quod pro nulla alia re pro eo vobis direximus, nisi propter lacrymas et quotidianas lamentationes, quas ejus genitrix effundere non cessat, quæ

^a Lamb., qui vobis.
^b Grets., peculiarem.
^c Lamb., valuissetis.
^d Idem, sit.
^e Idem, quiaquam.

et orbata lumine existit, et ideo vobis direximus, ut apud vos eum absolere debuissetis, quia nihil de eo vobis fuit aut est, sed nec nobis, nisi tantummodo de ejus iniqua malitia, quam contra sanctam Dei Ecclesiam maligna atque perversa motus audacia agere præsumit. Sed de hoc sicut per anteriores nostras litteras excellentiæ vestræ direximus, in vestro sit arbitrio, vel potestatem, quid de eodem disponere volueritis. Nulla nobis de eo cura est, nisi, ut prædiximus, qualiter vestra fuerit voluntas ita de eo disponere debeatis. At vero nobis direxit excellentia vestra, ut vobis intimare debeamus si nobis idem Marinus suas direxit litteras, de quo, teste veritate, dicimus: nunquam nobis suas direxit litteras, ^g ex eo quando illuc apud vestram excellentiam properatus est. Nam nullo modo ^h vobis vetare habuimus, si factum fuisset.

Interea nempe ea quæ a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, id est de partibus Ravennæ ad nos pervenerunt, aptum prospeximus vestræ excellentiæ intimanda eo quod æmuli sanctæ Dei Ecclesiæ, et nostri, atque vestræ excellentiæ, die noctuque non desinant, ⁱ pertractare qualiter nos sibi Deo contrario prævalere ac superare possint. Tamen et ea ipsa scripta quæ exinde suscepimus infra has nostras litteras excellentiæ vestræ direximus, quaterus rei meritum addiscentes, agnoscatis quod illi a suo maligno proposito, et solita nequitia nequaquam desistunt. Pro quo Christianissime bone filii, et spiritualis compater, enixius elaborare atque decertare jubeas, quatenus bonum opus quod cœpisti per te compleatur, et ut sancta Dei Ecclesia, et ejus peculiaris populus perfectam habeat liberationem, et securi ab inimicorum insidiis permaneant.

De reliquo vero petimus divinam Dei nostri misericordiam, ut vos per multorum annorum curricula, in solio regni vestri conservare dignetur, una cum excellentissimis vestris natis, nostrisque spiritualibus filiis Carolo et Carolomanno regibus Francorum, et patriciis Romanorum, nec non domna Bertrada excellentissima regina, spiritali nostra commatre, vestra conjugè, simulque et Gisila nobilissima puella, nostra spiritali filia, ad exaltationem et defensionem sanctæ Dei Ecclesiæ, simulque et ejus peculiaris populi, optantes diu vestræ prosperitatis gaudia addiscere, atque immensam pro vobis divinam implorare clementiam. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA XVI.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum regem directæ pro defensione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de collocacone cum Desiderio rege in urbe Ravenna.

^j Domno excellentissimo filio et nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

^f Lamb., qui.
^g Idem, ex quando.
^h Idem, vobis vetare.
ⁱ Idem, pertractandum.
^j Grets. . Summ. apud Baron. et Lentuliat.

atque christianorum orthodoxa fides dignoscitur esse A defensa, omniumque nostrum constant procurata salutis remedia. Et quia, præcellentissime domine rex, dignatus est Deus noster redemptionem suæ sanctæ Ecclesiæ, nostrorumque omnium operari, merito nos convenit operum ejus mirabilia decantare, consona cum propheta canentes voce : ^a Quoniam magnificata sunt opera tua, Deus. Omnia in sapientia fecisti, repleta est terra mirabilibus tuis. ^b Quis enim loquatur potentias Domini, auditas faciat omnes laudes ejus? Lætantur enim cæli, et exultat terra in eo, quod talem Dominus noster suæ sanctæ Ecclesiæ contulit defensorem, per quem cum fiducia nomen Domini in sancta aula ejus glorificatur.

Directas itaque præcellentissimæ ac Christianissimæ benignitatis vestræ litteras magno honoris affectu B acceptantes suscepimus, et ita in earum susceptione lætati sumus, tanquam si vestram excellentiam præsentialiter conspiceremus, gemina festivitatis gaudia nobis inserentes, dum vestram lætitiā amplissime comperimus, quoniam nihil nobis dulcius, domine rex, in hac vita existit, quam de vestris prosperitatibus gratulari, dum vestra salus nostra post Deum est securitas. At vero in ipsis vestris mellifluis apicibus nos salutari ^c providentia vestra et admonere præcellentia vestra studuit firmos nos ac fideles debere permanere erga beatum Petrum principem apostolorum, et sanctam Dei Ecclesiam, et circa beatissimum et coangelicum spiritalem patrem vestrum, a Deo decretum dominum nostrum Paulum summum pontificem, et universalem papam. Pro quo omnino lætati sumus in tam vestra prudentissima admonitione. O quanta divina aspiratione interna viscerum nostrorum præcordia in nobis vestris fidelibus redundant! Vere enim, Domine rex, profecto Spiritus Dei in vestro mellifluo inhabitat corde, et ideo tam salutari consilio vestros bene cupientes admonere studuistis. Nos quidem, præcellentissime regum, firmi ac fideles servi sanctæ Dei Ecclesiæ, et præfati ter beatissimi et coangelici spiritualis patris vestri, domini nostri Pauli summi pontificis et universalis papæ, consistimus, quia ipse noster est pater, et optimus pastor, et pro nostra salute decertare quotidie non cessat, sicut et ejus germanus sanctæ recordationis, beatissimus dominus Stephanus papa, fovens nos, et salubriter gubernans, sicut et revera rationales sibi a Deo commissas oves, dum nimirum et mitissimus et vere in omnibus misericors existit, imitator effectus beati Petri, cujus vices gerit, et dum ejus vicarius consistit. Nos quidem, excellentissime ac Christianissime domine rex, firmam fiduciam in hujusmodi vestra habemus pollicitatione; sed obnixè deprecamur, et tanquam præsentialiter vestris regalibus provoluti vestigiis, petimus, etiam et per nos beatus Petrus vestram aggreditur excellentiam, ut jubeas, benignissime regum, nosterque

^a Grets. : Psalms clxxxiii.

^b Idem : Psalms cv.

^c Lamb., providentia admonere.

^d Grets., procuratur.

post Deum defensor, ita solite decertare ac disponere, ut perfecta sanctæ Dei Ecclesiæ exaltatio, et fidei nostræ orthodoxæ omniumque nostrum ^d profligetur defensio. Petentes et hoc coram Deo vivo, qui vos in regem per suum apostolum beatum Petrum ungui præcepit, ut dilatationem hujus provinciæ, a vobis de manu gentium ereptæ perficere jubeatis, et in eo quod cœpistis bono permaneatis opere, quatenus in magnæ securitatis quiete degere valeamus, et ex hoc æternam vobis in cælo exoratum retributionis mercedem recipiatis; quoniam maximam post Deum, et beatum Petrum, in vestri fortissimi regni brachio possidemus spem. Credimus in omnipotentis Dei nostri misericordiam quod amplissime nobis ea ipsa nostra spes operum vestrorum inferat fructum.

B Exaudi, domine rex, supplicationem nostram omnium bene cupientium vobis, et libentissime aures tuas accomoda in hoc ipsum quod postulamus. Sic te exaudiat Dominus in omnibus tuis petitionibus. Tu enim post Deum noster es defensor et auxiliator, et si omnes capitis nostri capilli linguæ effecti fuerint, non valebunt ob tanta vestra beneficia dignas referre gratiarum actiones. Verumtamen in quantum mens nostra valet, laudis vestræ præconia in omnibus gentibus divulgamus; unde, elevatis oculis, extensisque palmis, ad æthera, Dominum Deum nostrum immensis exoramus precibus, sua vos foveri gratia, mittens angelum potentiæ suæ propugnatorem ante faciem vestram, qui, omnes adversarios vestros expugnans, vestris subjiciat vestigiis, regni que vestri dilatet terminos, et victoriam vobis e cælo concedat, ad perpetuam atque perennem sanctæ Dei Ecclesiæ, et nostram immensam securitatem, ævisque ac felicissimis temporibus regale culmen vobis, ac excellentissimæ dominæ reginæ, atque præclaris vestris natis, excellentissimis regibus, concedat possidendum, et æterna præmiorum cum sanctis et electis multipliciter tribuat gaudia. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA XIX.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad dominum Pippinum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et ut missum suum Romam dirigeret.

D ^e Domno excellentissimo filio, et nostro spirituali compatri Pippino, regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Dum illa quæ ^f nostris stipendiis aguntur nulla possunt oblivione deleri, quanto magis illa quæ ad laudem Redemptoris Domini Dei nostri, ejusque sacratissimæ Ecclesiæ, et beati Petri apostolorum principis, geruntur, nec temporum prolixitate, nec diversitate qualitatum, oblivioni mandantur, sed semper ad gloriam supernæ potentiæ, et fidelium ejus pio exemplo permanent ^g declarata? Scias, excellentissime filii, et spiritualis compater, bone

^e Grets.: Summ. 6, apud Bar. et Cont.

^f Lamb., ad nostra stipendia.

^g Idem, declarata; sicut excellentissime &c.

orthodoxe rex, præcelsa vestra et pia operatio, et in caelo coram angelis Dei illustrata fulget, et in universo orbe terrarum laudabiliter, in cunctis gentibus permanet vulgata; quoniam vestro post Deum auxilio et optimo certamine sancta spiritalis mater vestra Dei Ecclesia constat ab inimicorum insidiis erepta, et orthodoxa Christianorum fides ab impugnatoribus defensa. Pro quo exsulta in Domino, et lætare, benignissime rex, quia nomen excellentiæ tuæ in libro vite exaratum rutilat in conspectu Dei. Interca, dum tanta nostro cordi desiderii capacitas imminet, de vestra prosperitate lætos certosque effici, aptum prospeximus, missis sanctæ Dei Ecclesiæ nostris relationibus, excellentiæ vestræ ^a persolvere, dum nihil nobis dulcius, nilque suavius in hac vita existit, quam de vestra prosperitate in Domino jucundari, in eo quod vestra salus, sanctæ Dei Ecclesiæ et fidei exaltatio, et vera defensio, ^b ut semper scripsimus, existit. Unde et a te, quia corporali visione procul ab invicem consistimus, per nostras tamen relationes amore mutuo spiritaliter adnecti desideramus.

Itaque nimis deprecamur excellentiam vestram, sicut per anteriores nostras litteras postulandum direximus, ut jubetis vestrum fidelissimum missum hic ad nos Romam dirigere, qui nobiscum pro insidiis inimicorum demorari debeat, per quem et meritum rei, ut causæ eventus exegerit, excellentiæ vestræ debeamus significare. ^c Unde nunc direximus ad vestram a Deo servatam excellentiam præsentem Petrum, primum defensorem sanctæ nostræ Ecclesiæ, fidelissimum missum, cui de omnibus apostolicis causis injunximus benignitati vestræ exarandum. Quem petimus hilari a vobis suscipi animo, eumque pro amore fautoris vestri beati Petri apostolorum principis in omnibus acceptare, atque nostris precibus aurem benignitatis vestræ accommodare dignemini, et ad nos cum effectu atque lætabundis nuntiis absolvere jubetis. Supplici deprecatione, te bone orthodoxe rex, quesumus postulantes, ut sis nobis post Deum firmus protector atque defensor, constanter in eo quod cæpisti bono ac pio redemptionis sanctæ Dei Ecclesiæ permanens opere. Optime enim ^d præcellenti vestræ Christianitati compertum existit quanta qualisque sit impia hæreticorum Græcorum malitia, inhiante ^e meditante, atque insidiantes, qualiter Deo illis contrario sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam humiliare atque concutere, et fidem orthodoxam, atque sanctorum patrum traditionem, destruere possint.

Sed tu, bone potentissime rex, viriliter, sicut vere orthodoxus, eisdem impiis resistere hæreticis, atque solite sanctam Dei Ecclesiam, et Christianorum orthodoxam fidem, tuo a Deo protecto auxilio atque

^a Lamb. et Grets., *persolvere debitum.*

^b Lamb., *ut sæpe scripsimus, existit; unde et quia.*

^c Idem, *unde opere direximus.*

^d Idem, *præcellentie vestræ Christianitas.*

^e Idem, *meditantium atque insidiantium.*

^f Idem, *de vestro pio.*

A congruo disposito defendere digneris, quoniam magna, post Deum, in vestra excellentia, et fortissimi regni vestri brachio existit fiducia, et credimus quod, Deo cooperante, eadem nostra spes firma permanens ad optatum perducatur desiderium, ut merito ex hoc a justo Domino Deo nostro, vobis in præsentem et futura vita tribuatur remuneratio, beato principe apostolorum interveniente, pro cuius amore in ejus decertatis causis, lætitiæ solite ^f de vestro proposito effecti, cum propheta consona canere valeamus voce: *Salvum fac, Domine, Christianissimum Pippinum regem, quem oleo sancto per manus apostoli tui ungui præcepisti, et exaudi eum in quacunque die invocaverit.* Cum his vero deprecationibus et hoc ejus pietatem quesumus, ut longo senio ^B regni potentiam excellentiæ vestræ, et commatri a Deo protectæ reginæ, atque amantissimis natis vestris domnis Carolo et Carolomanno præcelsis regibus Francorum, et patriciis Romanorum, atque nobilissimæ dominæ Gisle, salubriter concedat possidendam, tribuens vobis et æternam in cælestibus regnis beatitudinem perfruendam. Incolumentam excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA XX.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad dominum Pippinum regem directæ, de sanitate vel incolunitate ejus percunctandum, simulque et de missis suis, qui ad regiam fuerunt directi urbem.

^a Domino excellentissimo filio et nostro spiritali compatri Pippino, regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Præmissis nostris apicibus et affatibus per Droetegandum ⁱ et Vilkardum, Deo amabiles, fidelissimo regi vestros ^j missos sumus impensius deprecati eximiam excellentiam vestram, ut nos certiores atque lætiores reddere annueretis de vestra amplissima sospitate, et de eo, quo profecti estis, itinere, qualiter erga vos Dominus esset operatus. Et dum tanto evoluto tempore nullam a vobis responsionis seriem de hujusmodi re agnovimus, vehementer noster attritus est animus. At vero per diversos ex ipsis regionibus liminibus apostolorum advenientes peregrinos didicimus sospitem te ad propria, præcellentissime fili, et spiritalis compater, esse, annuente Deo, reversum. Unde magno gaudio noster animus relevatus est.

^D Quapropter, destinatis præsentibus nostris apostolicis syllabis, visitationis causa, obnixè petimus ut sublimis vestra excellentia quantocius nos de amplissima incolunitatis vestræ sospitate lætos reddere, significans, christianissime fili, et spiritalis compater, qualiter erga vos, et excellentissimam filiam, et spiritalem nostram commatrem, et eximios ^k filios, agatur, ut noster animus maxima jucunditatis exsulet lætitia, quoniam nimio desiderio ferverescimus vestram sedule addiscere sospitatem,

^f Lamb., *et spiritali nostræ commatri.*

^g Grets.: Summ. 5, apud Bar. et Centuriat.

ⁱ Lamb., *Unifhardum*

^j Idem, *viri sumus.*

^k Idem, *vestros filios.*

et de vestro gaudio exultare. Quoniam vestra salus A exaltatio est sanctæ matris vestræ Ecclesiæ, et prosperitas vestra nostra esse probatur lætitia. Itaque, præcellentissime filii, et spiritualis compater, bone et optime rex, ecce hactenus nullam rei veritatem de nostris missis, qui a regia profecti sunt urbe, addiscere valuimus. Dum vero rei agnoscere potuerimus veritatem, confestim eximix excellentiæ dirigemus in responsis.

His præmissis, Deum cœli petimus, ut vobis et præsentis vitæ longævitatē et regni gubernacula cum excellentissima regina filia, et spiritali nostra commatre, christianissima regina, vestraque dulcissima conjuge, atque amantissimis vestris natis, nostrisque filiis, iisdem eximiis regibus, et patriciis Romanorum, perfruendum concedat, et cœlestis regni participes faciat, nosque permittat de vestra amplissima sospitate semper gratulari. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA XXI.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad dominum Pippinum regem directæ, de Marino presbytero, et ejus iniquo consilio, et de consecratione ipsius.

Domno excellentissimo filio et nostro spiritali compatri Pippino, regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Omnino compertum habet vestra Christianissima excellentia qualiter Marinus presbyter noster ^b ibidem ad vos moratur, iniqua operatione contra sanctam Dei Ecclesiam, fidemque orthodoxam, Deo sibi contrario, cum Georgio quodam imperiali a secretis, consilia sedi nostræ contraria et vestræ similli modo ^c ingerere cupiens. Quod quidem et idem imperator vestræ a Deo protectæ excellentiæ per suas innotuit litteras. Unde ^d quia defensorem fidei orthodoxæ atque propugnatorem gregis sui vel populi Christiani liberatorem Christianissimam bonitatem vestram beatus apostolus et princeps apostolorum Petrus eligere et confirmare dignatus est, idecirco adoptamus atque deprecamur eximiam bonitatem vestram, optime rex, et spiritalis compater, ut jubeas sanctissimo fratri nostro ^e Wulchario episcopo præcipere quatenus ipse eundem Marinum presbyterum, nostra vice, episcopum consecrare debeat, et in una civitatum vestrarum illis in partibus constituta, in qua præviderit vestra sapientissima eximietas, eum ordinare disponite, quatenus perpetrati sceleris sui recordans, se inique egisse pœniteat, ne in eo, quod absit, antiquus humani generis hostis mentem illius vagantem inveniens quasi in sublime extollat, sævissimeque quoquomodo valeat funditus disperdere. Sed magis, ut confidimus in vestram benignissimam excellentiam, atque a Deo præclaram cordis vestri dilatationem, huic nostræ B

postulationi vestra præclara excellentia aurem accommodare dignetur, quatenus et ille securus de hujuscemodi re persistat, et nos pro vestra immensa lætitia atque sospitatis gaudio indesinenter Dominum Deum cœli exorare jubeamus. Bene valete

EPISTOLA XXII.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad dominum Carolum et Carolomanum reges directæ, in qua continentur gratiarum actiones, et de litteris ab eis directis, et ut cum domino genitore eorum semper pro defensione sanctæ Dei Ecclesiæ decertare debeant.

Domnis excellentissimis filiis Carolo et Carolomanno regibus Francorum et patriciis Romanorum, Paulus papa.

Quanto decoris nitore regalis gloriæ fastigium ornatis, ex hoc utique omnibus patenter datur intelligi, dum nimirum, sicut præclaro genere orti, piis operibus ac dignis videmini illustrari moribus. Unde unam quidem hujus divini muneris gratiam possidetis ex genere, et alia fruimini ex opere. Et nec mirum, si tantis infulis gloriæ nobilitas vestra pollet, dum profecto scriptum est: ^h Generatio rectorum benedicetur. Glorificamus enim atque conlaudamus Dei nostri clementiam qui tantam vobis Spiritus sancti gratiam contulit, jam nempe prædestinatos vos habuit, antequam de materno prodiretis utero, quoniam ⁱ quos præcivit, et prædestinavit; quos prædestinavit, hos et vocavit, illos et magnificavit. Vere enim magnificavit Dominus misericordiam suam super vos, et in reges per suum apostolum beatum Petrum vos unguens defensores sanctæ suæ Ecclesiæ atque fidei orthodoxæ constituit, ut participes, in hoc bono opere, vestri Christianissimi efficiamini genitoris, pro quo digna vobis erit in cœlestibus regnis cum eo concessa remuneratio, et cum omni eritis sanctorum computati collegio.

Interea reversus ad nos Petrus primus defensorum missus noster detulit nobis, quas direxistis, litteras; quibus relectis, magna cor nostrum repletum est lætitia. Per has quippe innotuistis, excellentissimi atque præcellentissimi filii, vos semper in amore beati Petri, et spiritalis matris vestræ, sanctæ Dei Ecclesiæ, atque nostro, esse permansuros, et viriliter decertaturos pro ipsius sanctæ Dei Ecclesiæ atque fidei orthodoxæ defensione. Et quidem nobis, boni præcellentissimi reges, de vestra firma hujuscemodi constantia omnino confidendum est, magnam post Deum in vobis habentes spem. Sed omnipotens Dominus, qui dives est in misericordiis, ad perfectam vos perducatur ætatem, tribuens vobis longævā ac felicia tempora, corroboratque in vobis fortitudinem brachii sui, atque victores vos super omnes barbaras efficiat nationes, dilatans regni vestri terminos, atque de vestro præ-

^a Grets.: Summ. 4, apud Bar. et Centuria.

^b Lamb., qui ibidem.

^c Idem, jungere.

^d Idem, qua.

^e Idem, Wulchario.

^f Idem domino et genitore.

^g Grets.: Summ. 17, Bar. Cent. extra ordinem mentionem faciunt trium epistolarum ad Carolum et Carolomanum.

^h Idem, psalmo III.

ⁱ Idem, Epist. Pauli ad Roman. cap. VII.

claro semine super regale solum potentiae vestrae A
usque in finem sæculi sedere permittat, pro æterna
sanctæ suæ Ecclesiæ universali exaltatione et fidei
orthodoxæ defensione.

Sed peto, excellentissimi filii, ut imitatores vestri Christianissimi genitoris efficiamini, ejusque Deo placita sequentes vestigia, ut sicut ipse operibus omnibus gentibus demonstravit, ita quoque et vos bonum quod cœpistis opus perficere studeatis, et viriliter cum eo decertare, quatenus amplissima sanctæ Dei Ecclesiæ procuretur exaltatio, dum vestro auxilio beatus Petrus receperit justitias suas, dignamque ex hoc coram Deo et angelis ejus, eodem principe apostolorum beato Petro interveniente, cœlestium præmiorum recipiatis remunerationem, et vestri nominis memoria ^a laudabilis maneat in sæculum sæculi divulgata. Deus autem omnipotens, qui cuncta ex nihilo suæ potentiae verbo firmavit, suis vos divinis adherere faciens mandatis, vestra in beneplacito suo dirigat studia, tribuatque vobis prudentiæ industriam, qualiter regni culmen gubernare valeatis, atque adversantium gentium nationes vestris subjiciat pedibus, et sicut in præsentī vīa regalem vobis concessit dignitatem, ita quoque et cœlestia vobis conferat præmiorum gaudia.

EPISTOLA XXIII.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum et Carolomanum reges directæ, in qua continentur gratiarum actiones et uberrimæ benedictiones.

Domnis excellentissimis filiis Carolo et Carolomanno regibus Francorum et patriciis Romanorum, C
Paulus papa.

Missam relationem excellentiæ vestræ, deferen-

^a Lamb., *laudabili fama maneat.*

^b Grets. et Lamb., *vestra quam inhanter ample-*

libus harum gerulis, Droctegando scilicet et religiosi abbatibus, suscipientes votivo sumus incolomitatis vestræ nuntio relevati, optantes ut vitam actusque vestros sua misericordia Dominus et protegat et disponat, atque ad perfectam perducat ætatem. Per easdem siquidem syllabas innotuistis maximam vos tenere verecundiam in id quod interim munerum commoda per harum latores nobis dirigere non valuistis. Sed quid est, dulcissimi atque amantissimi filii, victoriosissimi reges, quod nos muneribus vestris lætificare inhiatis? Nulla enim alia munera desideramus, quam vestræ incolomitatis prosperitatem sedule addiscere, et de vestris profectibus gratulari. Hæc est locupletatio nostra ^b vestram, quam inhanter amplectamur, exultationibus jucuuditatem. Hæc est exaltatio sanctæ Dei Ecclesiæ, et defensio fidei orthodoxæ, vestræ protectionis integritas. Vos quippe Dominus elegit præ omnibus regibus, et liberatores sanctæ suæ catholicæ et apostolicæ constituit Ecclesiæ, et in reges per manus beati Petri ungui dignatus est.

Sed omnipotens Dominus, per quem reges regnant, ad perfectam vos perducat ætatem, et solum regni vobis, vestroque præclaro semini, ævis prosperisque temporibus ad exaltationem sanctæ suæ Ecclesiæ, et amplissimam Christianorum orthodoxæ fidei defensionem concedat possidendum, tribuens vobis e cœlo victorias, omnesque barbaras nationes vestris Deo imitabilibus subjiciens vestigiis, et æternæ vitæ gaudia largiri dignetur; quatenus sicut in præsentī vita regnatis, et venturo in sæculo cum Christo regnare mereamini; dicatque omnis populus: ^c Amen, fiat, fiat. Bene valete.

etitur exultationis jucunditas. Hæc est.

^c Grets., psalmo cv.

EPISTOLARUM PAULI LABBEANA SYLLOGE.

EPISTOLA PRIMA.

PAULI ELECTI PAPÆ I ^a AD PIPPINUM REGEM.

De ipsius electione ad pontificatum, ante consecrationem scripta. Spondet se in ea fide et concordia, quam Stephanus decessor ejus Pippino regi pactus est, cum suis permansurum.

Domino excellentissimo filio Pippino Francorum et patricio Romanorum, Paulus diaconus, et in Dei nomine electus sanctæ sedis apostolicæ.

Cum gravi gemitu, et immenso mœrore cordis, innotescimus a Deo protectæ excellentiæ tuæ, pontentissime victor rex, Dei vocatione de hac luce ad æternam requiem esse subtractum sanctæ recordationis dominum et germanum meum Stephanum papam, in cujus etiam transitu et ipsi lapides, si dici

^a Epistolæ istæ, sicut et præcedentes a me primum integræ in hanc collectionem translatae, ex Codice Carolino desumptæ a Labbeo sunt, et suo ordine referendæ fuissent; sed in typographorum commodum, ne cogentur toties Labbeum depo-

potest, nobiscum flentes lacrymaverunt. In cujus apostolatus ordinem a cuncta populorum cætera mea infelicitas electa est. Et dum hæc agerentur, convenit Romam Immo Christianissimæ excellentiæ tuæ missus; et cum eo loquentes una cum nostris optimatibus, aptum perspeximus eum hic detineri, donec Dei providentia sacra apostolica benedictione illustrati fuisset, et tunc plenius satisfactus de nostra vel cuncti populi puritate et dilectione, quam erga tuam benignissimam excellentiam et cunctam gentem Francorum gerimus, eum ad vos repedandum cum nostris missis apostolicis absolveremus. Quoniam nos pro certo cognoscas, excellentissime et a Deo protecte noster post Deum auxiliator et

nere, iterumque resumere cum periculo errandi (absim enim longe a loco Editionis), hic una continuata serie cum cæteris a Labbeo adjectis hic dare constitui. Mansi.

defensor rex, quod firmi et robusti usque ad animam et sanguinis nostri effusionem, in ea fide et dilectione et charitatis concordia, atque pacis fœdere, quæ præfatus beatissimæ memoriæ dominus et germanus meus sanctissimus pontifex vobiscum confirmavit, permanentes, cum nostro populo remanebimus usque in finem. Unde et indesinenter extensis palmis ad cœlum pro vitæ incolumitate excellentiæ tuæ, atque dulcissimorum filiorum, et excellentissimæ reginæ sospitate, Domini Dei nostri exoramus clementiam, ut semper tuum auxilium et firmissima protectio extendatur super nos. Incolumem excellentiam tuam gratia superna custodiat.

EPISTOLA II.

AD PIPPINUM REGEM.

Accusat inter cætera Desiderium regem quod promissas Ecclesiæ Romanæ civitates non restituat, oratque ut illum ad has reddendas impellat, et ne aliis litteris suis, quas de laxandis ejus obsidibus illius impulsu scripsit, fidem habeat.

Domino excellentissimo filio, et nostro spirituali compatri Pippino regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Quoties perspicua eximietatis vestræ merita mystica consideratione cernens cordis oculis confero, oppido me admirari convenit intemeratam superfluanque excellentiæ tuæ mentis constantiam, et ferventissimum affectum, quem circa Dei amorem et ejus principis apostolorum incessanter gestas, quoniam Deo magis quam hominibus favere niteris. Unde perspicuum est vos præ omnibus regibus et potentibus piis pellere operationibus, quia assumpto cœlesti triumpho ultro te, excellentissime filii et spiritualis compater, ad liberandam Dei Ecclesiam adhibuisti. Et ideo ut ipsum piæ operationis vestræ certam effectum mancipetur, crebro nos congruit, sicut liberatori ipsius sanctæ Dei Ecclesiæ, et ejus peculiaris populi, apostolicos dirigere apices. Primum omnium nobis super omnia neclarea et dulcia existit desiderabilia prosperitatis vestræ gaudia addiscere; deinde vero quæ sanctæ Ecclesiæ Dei et nobis consistunt necessaria quanto citius intimare, ut vera, excellentissime filii, et noster spiritualis compater, agnoscas non pridem per apostolicas litteras eximietati tuæ innotuisse, quæ in his partibus a Desiderio Longobardorum rege impie peracta sunt, atque crudeliter perpetrata. Igitur dum tam perniciosam ejus operationem cernebam, aptum prospeximus præsentem fidelissimum vestrum missum Rodbertum hic apud nos detinere, quatenus quid cœpta jam fati Desiderii regis vel Longobardorum populi malitia pareret præsentialiter agnoscens atque conspiciens, vestram certiore reddidisset eximiam præcellentiam. Etenim sicut pride, ecce et nunc innotescimus a Deo servatæ excellentiæ vestræ quod præfatus Longobardorum rex Pentapolensium per civitates transiens, quas beato Petro pro magna animæ vestræ mercede contulisti, ferro et igne omnia sata et univërsa quæ ad sumptus hominum pertinent consumpsit; sicque Spoletinam et Bene-

ventanum, qui se sub vestra a Deo servata potestate contulerunt, ad magnum spretum regni vestri desolavit, atque ferro et igne eorundem ducatum loca et civitates devastavit; et comprehensum Albinum ducem Spoletinum, et cum eo satrapas, qui in fide beati Petri et vestra sacramentum præbuerunt, infixis in eis pessimis vulneribus, in vinculis detinet. Appropinquante autem eo Benevento, illico dux Beneventanus fugam arripuit in Otorantinam civitatem; et dum immineret ut ex ipsa sua civitate exire eundem ducem suaderet, nequaquam in eo suam adimplens voluntatem, constituit ducem alium in eodem Beneventano ducatu, nomine Arigis. Et confestim dirigens Neapolim idem Desiderius rex, accessit Georgium imperialem missum, qui ad vos in Franciam directus fuerat, cum quo nefaria clam locutus est, iniens cum eo consilium, atque suas imperatori dirigens litteras, adhortans eum, ut suos imperiales dirigat exercitus in hanc Italianam provinciam; et ipse Desiderius cum universo Longobardorum populo professus est, Deo sibi contrario, auxilium præfatis imperialibus exercitibus impertire, quatenus ex una parte ipsius exercitus, et ex alia idem Desiderius cum universo Longobardorum populo, utrique dimicantes Ravennatum civitatem comprehendere queant, suamque imperator, quod Dominus non permittat, adimplere valeat in quocunque voluerit voluntatem. Nam et cum eodem Georgio imperiali misso constituit ut dromonum Siciliæ stulus in Otorantina civitate dirigatur, ut tam Græci quam Longobardi ipsam obsidentes comprehendere valeant civitatem, eamque concedat imperatori cum hominibus et facultatibus quæ in ea consistunt, et tantummodo ducem illum atque ejus nutritorem Joannem prædicto regi restituat. Post vero dissolutionem eorundem ducatum, conjunxit hic ad nos Romæ idem Longobardorum rex; et cum eo loquentes, nimis eum adhortati sumus, et per sacratissimum corpus beati Petri, atque etiam per tuam a Deo protectam excellentiam, fortiter illum conjuravimus, ut civitates illas, id est Imolam, Bononiam, Auximum, et Anconam, quas nobis præsentialiter, simul per vestros missos, id est Folradum Deo amabilem abbatem, atque Rodbertum, excellentissimæ Christianitati tuæ, et per te etiam beato Petro apostolorum principi pollicitus est redditurum, restituere deberet. Quod minime acquiescere inclinatus est: sed simulans, ut certe atrociorius, varias occasiones adhibuit; inquiens ut si suos quos illic Francia habere videtur, obsides reciperet, tunc in pacis concordia nobiscum conversaretur. Unde petimus te, excellentissime filii et spiritualis compater, et obnixè deprecamur a Deo inspiratam eximietatem tuam, ut jubeas perfectam liberationem sanctæ Dei Ecclesiæ, et ejus peculiaris populi exercere; et ita id quod magna animæ tuæ mercede beato Petro pollicitus es, firmiter permanere: ipsumque Desiderium Longobardorum regem fortiter constringere digneris, ut prolatam a Deo promissionem beato Petro pro-

rectori vestro restituere debeat atque in omnibus A
 adimplere. Tuique studii sit, bone potentissime rex,
 sicut cœpistis, perfectius hanc sanctam Dei Eccle-
 siam et ejus peculiarem populum de hostium incur-
 sione eruere : ut, annuente Deo, certamen benignæ
 operationis tuæ uberrime fecundetur; quatenus in
 die adventus Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
 Christi, luceas sicut radiantissimus sol inter univer-
 sos reges et potentes, atque ipsam sanctam Dei
 Ecclesiam, et ejus populum tuo adminiculo ereptum,
 divinæ majestati, absque ulla læsionis sævitia, offer-
 re, et tunc centuplum remunerationis ab eodem
 Domino Deo nostro iudice percipere, et vitam æter-
 nam possidere merearis. Coniuro te, fili excellentis-
 sime, per omnipotentem Deum et ejus principem
 apostolorum beatum Petrum, ut benigno intuitu et
 libentissimo animo nostras preces audire jubeas : ut
 et Deus tibi omnipotens, in his quæ ejus potentiam
 deprecatus fueris, suæ divinitatis aures inclinet, et
 victorem te super omnes barbaras nationes faciat.
 Omnes enim omnino gentes quæ super faciem uni-
 versæ terræ consistunt compertum habent tuum
 certamen, quod ad defensionem sanctæ Dei Eccle-
 siæ adhibuisti, et magnum te ac præcipuum regem
 laudabiliter asserunt. Sed et nos bonam tuam famam
 longe lateque protelare atque dilatare non desisti-
 mus, in eo quod certe post Deum sicut murum
 inexpugnabilem tuam firmissimam fidem in nostro
 pectore conferimus, magnam in te post Dei præsi-
 dium possidente spei fiduciam : quod et plerumque
 ob tuæ immaculatæ promissionis fideique meritum
 consecuturi sumus. Etenim magnopere præsentem
 nostris missos, id est reverentissimum, sanctissimum
 fratrem et coepiscopum nostrum Georgium, atque
 dilectum filium nostrum Stephanum presbyterum,
 ad vestram a Deo custoditam excellentiam misimus :
 dumque vestris Deo amabilibus vestigiis fuerunt
 una cum Rodberto fidelissimo vestro misso præsen-
 tati, cuncta viva voce Christianissimæ excellentiæ
 tuæ quæ acta sunt, et rei exigit meritum, nobisque
 necessaria existentia intimabunt. Maximo namque
 desiderio noster anhelabat animus; apostolicas ex-
 cellentiæ vestræ dirigere litteras salutationis ac visi-
 tationis, ob causam rerum eventus significandum,
 et minime valuimus, imminetibus circumquaque
 Longobardorum regis insidiis. Attamen ecce jam
 duas apostolicarum litterarum assertiones excellen-
 tiæ vestræ clam per maximam industriam misimus,
 et ignoramus si ad vos ipsæ pervenerint litteræ.
 Unde ambigimus ne a Longobardis comprehendan-
 tur. Pro quo et nunc per prænominatos nostros mis-
 sos alias vobis litteras misimus, quasi obtemperantes
 præfati Desiderii regis voluntati, ad suos hospites
 absolvendum, et pacem confirmandum. Sed bone
 excellentissime fili, et spiritalis compater, ideo istas
 litteras tali modo exaravimus, ut ipsi nostri missi
 ad vos in Franciam valerent transire : quoniam si
 hoc non egissemus nulla penitus ratione per Longo-
 bardorum fines transire valuissent. Sed susceptis

A ipsis litteris, earum seriem nullo modo perficiatis,
 neque præfatos hospites permittatis parti Longobar-
 dorum restituere. Potius autem conjuramus te, ex-
 cellentissime fili et spiritalis compater, per Deum
 vivum, et corpus beati Petri, ut fortiter ipsum Desi-
 derium vel ejus Longobardorum gentem constrin-
 gere jubeas, quatenus præfatas quas pollicitus est
 civitates tuæ mellifluæ excellentiæ, et per te beato
 Petro fautori tuo restituat : quoniam nullam, ut
 præfatum est, de his quæ primitus pollicitus est,
 cum eo firmam valimus stabilire convenientiam.
 Oramus autem omnipotentem Deum, ut pio intuitu
 de throno majestatis suæ super vos vestrumque
 regnum respiciat, et sua dextera excellentiam ve-
 stram circumlegal, atque in omnibus muniat, et præ-
 sentis vitæ cursum salubriter exsequi, et regni po-
 tentiam gubernare permittat per plures annorum
 metas, una cum excellentissima et a Deo servata
 filia, et spiritali nostra commatre, atque amantissi-
 mis vestris meisque filiis, et gaudeatis de eorum
 florifero germine : et mittat omnipotens Deus, ut
 semen vestrum splendidissimum usque in finem
 mundi idem regni fruatur culmen, etiam venturo in
 sæculo infinita gaudia cum sanctis et electis suis
 vobis concedat : quatenus sicut in præsentem vitam,
 et in futura beatitudine adepti promissam vobis mer-
 cedis coronam, cum Christo regnare mereamini.
 Incolumem excellentiam vestram gratia superna
 custodiat.

EMBOLUM.

C Pro veræ benedictionis causa direximus vobis
 appallateam unam spatham, ligatam in gemmis cum
 balteo suo : anulum unum, habentem hyacinthum :
 storacinum pallium unum, habentem paones. Quam
 parvam benedictionem petimus ut excepta injuria
 suscipere jubeatis. Dominis Carolo et Carolomanno,
 pro magna apostolica benedictione, annulos singu-
 los, habentes hyacinthos.

EPISTOLA III.

AD PIPPINUM REGEM.

*Laudat Pippinum et gratias agit quod adventantibus
 ipsis legatis, Remigio fratre et Authario duce, Desi-
 derius rex civitates et patrimonia Ecclesie ex parte
 restituerit, partem alteram in certum tempus reddi-
 turum se condixerit.*

D Domino excellentissimo filio et nostro spiritali
 compatri Pippino regi Francorum et patricio Roma-
 norum, Paulus papa.

Quia excellentia vestra merito bonorum operum
 superno examini fuerit comprobata, ipsis jam in
 manifesto rerum exhibitarum effectibus demonstra-
 tum est.

EPISTOLA IV.

AD PIPPINUM REGEM.

*Conqueritur iterum de Desiderio rege, quod promissam
 legatis integram restitutionem non præstat, et de
 comminatoriis litteris quas scripserat. Orat Pippin-
 num, ut tres legatos Ecclesie causa mittat.*

D Domino excellentissimo filio, et nostro spiritali
 compatri, Pippino Francorum regi et patricio Roma-
 norum Paulus papa.

A Deo institutæ præcellentiæ vestræ his nostris apostolicis syllabis, bone potentissime rex, fili excellentissime, et spiritalis compater, sicut nostro post Deum liberatori, ea quæ ad agnitionem nostram de diversis adveniunt partibus, summopere innotescere studemus. Agnoscat siquidem eximietas vestra, intinuisse nobis quosdam sincerissimos fideles spiritalis matris vestræ sanctæ nostræ Ecclesiæ, quod sex patricii, deferentes secum trecenta navigia, simulque et Siciiliensem stolum, in hanc Romanam urbem absoluti a regia urbe ad nos properant. Quid ii velint agere, aut pro qua diriguntur causa, rei veritatem ignoramus: hoc tantum nobis nuntiatum est quod ad nos progredi, et ad vestram summe laudabilem præcellentiam in Franciam ingredi sunt dispositi: eademque nobis destinatas litteras infra hæc nostra scripta vestræ excellentiæ direximus intuendas. Itaque et hoc conservandæ eximietati vestræ innotescimus, quod quemadmodum in præsentia missorum vestrorum constitit cum Desiderio Longobardorum rege, ut nostras Romanorum justitias ex omnibus Longobardorum civitatibus plenius primitus acciperemus, et ita postmodum ad vicem ex omnibus nostris civitatibus integras Longobardis faceremus justitias; freti in hujusmodi ejus sollicitatione, quam in præsentia prædictorum missorum vestrorum exhibuit, nostros missos direximus ad easdem recipiendas faciendasque justitias. Ipse vero varias adhibens occasionum versutias, nequaquam nobis primitus, ut constitit, plenarias de omnibus suis civitatibus facere voluit quas exquirimus justitias, et ita demum suas in integro ex omnibus nostris civitatibus recipere: sed sigillatim tantummodo de una civitate facere, et de alia recipere maluit; volens per hoc dilationem inferre, ne pars nostra Romanorum propriam consequatur justitiam. Et ecce nostri missi nihil impetrantes ad nos sine effectu reversi sunt. Et plures deprædationes ex tunc, atque multa et inaudita mala in nostris immittit finibus. Unde ecce suas confestim direxit litteras, per quas confidens in sua ferocitate, Deum præ oculis non habens, nec beatum principem apostolorum Petrum metuens, comminationes vobis direxit, et inania detractionum verba protulit. Quas et de præsentia, infra hanc nostram exarationis seriem, vestro præfulgido et a Deo instituto culmini direximus, ut earum præcelsa eximietas vestra agnoscens textum, consideret quanta sit ejus malitia, et elationis cordis superbia, in id quod contra beatum Petrum, et vestram regalem potentiam se erigens, malitias nobis comminatur inferre. Sed nos spem nostram, post Deum, sicut inexpugnabilem murum, firmissimam in vestram a Deo corroboratam excellentiam habemus. Pro quo flexo poplite petimus, et per nos etiam beatus Petrus apostolorum princeps vestram aggreditur eximiam præcellentiam, quatenus inspiratus ob omnipotentem Deo, qui vos sanctæ suæ Ecclesiæ defensorem ac liberatorem constituit, salutem nostram amplissime procurare, et contra om-

nium nostrorum inimicorum ferocitatem et arrogantiam solitus auxiliator et protector noster existere jubeas, Christianissime et spiritalis compater, quatenus lucratissimum præmium a Redemptore nostro Domino Deo, intercedente beato Petro apostolorum principe, consequi mereamini; et sicut terrenum, ita et cœleste regnum cum sanctis et electis Dei per infinita sæcula consequi mereamini. De omnibus vero subtili enarratione præsentis Coniberto vestro fidelissimo vasso injunximus cuncta liquidius vestræ regali potentie suggerere. Sed et hoc obnixè postulamus benignam excellentiam vestram, ut missos vestros aptos, quales vobis placuerint, ad nos dirigere debeat, qui in nostro inveniantur esse auxilio: unus tamen ex eis usque Ticinum properare debeat, ut dum cum Desiderio rege locutus fuerit, quidquid ei in responsis reddiderit, vestræ excellentiæ renuntiet: reliqui vero duo cum vestro dispositu et ordinatione apud nos conjungere festinent, ut in nostro, ut dictum est, consistent auxilio. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA V.

AD PIPPINUM REGEM.

De sacra mensa Stephano papæ a Pippino rege donata; quo ritu Romæ ab ejus missis ad beati Petri confessionem oblata, et a Paulo papa suscepta atque consecrata sit.

Domino excellentissimo filio et nostro spiritali compatri Pippino regi Francorum et patricio Romanorum Paulus papa.

Cum maximo honorificentie conatu, et dilectionis affectu, quas præclara excellentia vestra misit litteras, ferentibus Andrea et Gunderico solertissimis viris, Christianitatis vestræ missis, acceptantes suscepimus. *Et post alia*: Interea præcellentissime ac benignissime rex Christianissime filii et spiritalis compater, suscepimus et mensam illam, quam olim sanctæ recordationis domino et germano nostro beatissimo Stephano papæ, et per eum beato Petro apostolo obtulistis. Quam et cum hymnis et canticis spiritalibus, litanie laudes solemniter Deo referentes, infra aulam ipsius principis apostolorum introduximus: quamque vestri missi in sacram confessionem, super corpus scilicet ejusdem cœlorum janitoris ex vestri persona obtulerunt. Quam et chrismate unctionis sanctificantes, et sacram oblationem super eam imponentes, sacrificium laudis Deo omnipotenti pro æterna animæ vestræ remuneratione et regni stabilitate obtulimus; decernentes apostolica censura sub anathematis interpositione, nulli unquam licere eam ab Ecclesia beati Petri alienare. Et ecce memoriale vestrum in eadem apostolica aula fulgens permanet in æternum: cujus remunerationem vos credite a justo retributore Domino Deo, et beato apostolorum principe Petro, in cœlestibus regnis adepturum. De Georgio itaque et Petro quod innotuistis omnino agnovimus. Sed hoc in vestræ voluntatis arbitrio relaxamus, ut qualiter vobis placuerit, ita ex eis

agatis, sive illos apud vos detinendo, sive etiam ad nos absolvendo : quoniam omnino quæ vobis placita sunt, et nobis omnino congrua et prospera esse videntur. Præfati denique missi vestri omnia quæ a vobis injuncta exstiterunt liquidius nobis retulerunt; de quibus ad singula responsum reddidimus, eosque de cunctis informatos ad vos enarrandum absolvimus. Omnipotens autem Dominus, qui dives est in misericordia, suæ extensionis brachio vos continua defensione protegat, et omnes adversarios ac rebelles vestris regalibus subjiciat vestigiis, tribuens longæviter ac salubriter, una cum excellentissima filia et spiritali nostra commatre, benignissima regina, et amantissimis natis Carolo et Carolomanno, excellentissimis regibus et patriciis Romanorum, atque Gisila nobilissima, regni gubernacula possidenda, et æterna gaudia cum sanctis et electis perfruenda. Incolorem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA VI.

AD PIPPINUM REGEM.

Gratias agit de misso ad se sabano, in quo Pippini filia sacris undis abluta suscepta fuerat, et quo pacto exceperit significat.

Domino excellentissimo filio, et nostro spiritali compatri, Pippino regi Francorum et patricio Romanorum, Paulus papa.

Lator præsentium litterarum solertissimus Vulfardus, eximietatis vestræ fidelissimus, plenas jucunditate nobis attulit litteras, quas et cum ingenti lætitia mancipantes, atque lectioni reserantes, magna exultatione evantes relevati sumus; agnito scilicet per eas præfulgido excellentiæ vestræ dilectionis affectu erga apostolicam sanctam Romanam Ecclesiam, atque fautorem vestrum, cœlorum regni janitorem, principem apostolorum beatum Petrum a vobis exhibito. Qua de re juges omnipotenti Deo efficacius persolvimus grates, profecto dum tam præcipuum fortissimumque virorum his in diebus sanctæ suæ contulit Ecclesiæ tutorem. Interea, Christianissime Dei providentia victor rex, gemina festivitatis peregrinus gaudio, in eo quod optata cordis adepti desideria, in vinculo spiritalis fœderis pariter sumus annexi. Præfatus nempe sodalitatæ vestræ illustris missus pretiosissimum nobis supernæ gratiæ munus attulit, a sabanum videlicet, in quo nostra dulcissima atque amantissima spiritalis filia sacratissimo lavacro abluta suscepta est. Quem et cum magna jucunditate, aggregata populi cohorte, infra aulam sacrati corporis auxiliatricis vestræ beatæ Petronillæ, quæ pro laude æterna memoriæ nominis vestri nunc dedicata dignoscitur, celebrantes missarum solemnibus, cum magno gaudio suscepimus; et per allatum eundem sabanum eam tanquam præsentialiter nos suscepisse gaudemus. Unde quia amor fidei vestrum benignum ignivit cor, no-

* Sabanum videlicet. In eadem re Victor Ulicensis lib. III de Mirra diacono, et Epidophoro apostata : *Clam forte, nescientibus cunctis, bajulabat illa quibus*

A bis per vinculum spiritalis fœderis adhaerentem, juxta quod domno et germano meo beatæ recordationis sanctissimo Stephano papæ spondidistis, magnas gratiarum actiones a Deo protectæ excellentiæ vestræ persolvimus; implorantes crebro divinam misericordiam, ut ævis vos ac prosperis in solio regni conservans tœatur temporibus, et magno gaudio de ipsius spiritalis nostræ filiam perfectæ ætate vos jucundari permittat ad exaltationem sanctæ suæ Ecclesiæ. Et quia copiosa nobis, ipsa Spiritus sancti scilicet compaternitatis gratia, quæ opitulante Deo inter nos rata consistit, auctoritas fiduciam contulit, peto et deprecor, benignissime spiritalis compater, optime rex, ut ceptum redemptionis Dei Ecclesiæ, et plenariæ justitiæ beati Petri perficere jubeas bonum opus. Direxit quippe nobis insignis bonitas vestra per suos affatus, sibi innotescere adversantium causarum eventus. Unde certam a Deo protectam eximietatem vestram reddimus, nihil usque hactenus recepisse de his quæ per nostros legatos excellentiæ vestræ petendo mandavimus. Solite namque perfidi et maligni illi, in magna arrogantia cordis permanentes, nequaquam inclinantur justitiæ beati Petri restituere. Tamen omnia, qualiter acta sunt, referentibus vestris missis agnoscere potestis; et subsequentem nostrum missum ad vos direximus, dignas vobis gratias de omnibus referentes, et cuncta per eum eximietati vestræ dirigimus in responsis de his quæ inantes provenerint. Sergio vero archiepiscopo, juxta id quod vestræ innotuit excellentiæ, indesinenter imminemus, ut suæ restituatur Ecclesiæ. Petimus autem excellentem bonitatem vestram, ut reverentissimum et sanctam fratrem et coepiscopum nostrum Vulcharium, sicut præfatus beatæ recordationis dominus et germanus meus sanctissimus Stephanus papa eum benignæ eximietati vestræ commendavit, in omnibus commendatum habere jubeatis. His prælibatis, trinus et unus Deus noster sua vos extensionis dextera protegat, cum dulcissima conjuge, excellentissima regina, spiritali nostra commatre, atque amantissimis vestris meisque filiis, in solio regni sospites permanentes, et in præsentī vita, et in æterna beatitudine uberime concedat valere. Incolorem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

EPISTOLA VII.

AD PIPPINUM REGEM.

Petit auxilium adversus Græcos, qui Ravennam oppugnaturi nuntiabantur; oratque ut Desiderium quoque regem et alios ad ferendam opem excitet.

Domno excellentissimo filio, et nostro spiritali compatri, Pippino regi Francorum, et patricio Romanorum, Paulus papa.

Præcelsæ et a Deo servatæ Christianitati vestrae his nostris innotescimus apicibus, quod jam absolutis vestris missis, qui nuper ad nos conjunserunt,

eum suscipiens de fonte dudum texerat sabana. Has sunt, inquit, linteamina, Epidophore, quas te accubant, dum majestas venerit Judicantis. SIMONE.

Vulchario videlicet sanctissimo fratre et coepiscopo A
 vostro, et Felice religioso, et Ratberto viro illustri,
 conjunxit ad nuntium missum a fidelibus sanctæ Dei
 Ecclesiæ, spiritualis matris vestræ, qui vera semper
 nobis assolent indicare, significans nobis quod nef-
 andi Græci, inimici sanctæ Ecclesiæ Dei, et ortho-
 doxæ fidei expugnatores, Deo sibi contrario, super
 nos et Ravennatium partes irruere cupiunt, atque
 monitionem facere. Unde quia alibi, post Deum et
 beatum Petrum, nostra spes non est, nisi apud ve-
 stram nobilissimam excellentiam; ideo obnixis de-
 precationibus petimus te, excellentissime fili et
 spiritualis compater, ut jubeas propter Deum et reve-
 rentiam beati Petri salutem istius provinciæ a vobis
 redemptæ procurare, et confestim vestrum dignemini
 dirigere Desiderio Longobardorum regi missum, ut
 si necessitas fuerit significata, auxilium nobis pro
 incursione eorundem inimicorum impertire debeat.
 Præcipiens Beneventanis, atque Spoletinis, seu Tu-
 scanis nobis e vicino consistentibus, ut ipsi nostro
 occurrant solatio. Deprecantes et hoc a Deo institu-
 tam excellentiam vestram ut ad nos hoc adveniente
 Martio mense vestrum dirigere jubeatis missum, qui
 hic Romæ nobiscum demorari debeat, ut ipse, si
 necessitas exegerit, apud Desiderium imminere de-
 beat regem pro eodem nobis transmittendo solatio:
 quia, ut plenissime satisfacta est vestra excellentia,
 non ob aliud ipsi nefandissimi nos persequuntur
 Græci, nisi propter sanctam et orthodoxam fide-
 dem, et venerandam Patrum piam traditionem,
 et quam cupiunt destruere atque conculcare. Pro
 quo jubeat solite vestra benigna disponere excel-
 lentia, ut eorundem inimicorum ad nihilum redi-
 gatur vesania, et perfectius hæc provincia, vestro
 certamine redempta, et a vobis beato Petro pro re-
 medio animæ vestræ concessa, ab æmulatorum insidiis
 tuta vestra consueta permaneat protectione, vobisque
 copiosa in cælis ascribatur merces, et nominis vestri
 laus, et universæ gentis exaltatio, sicut et jam factum
 est, nunc multo amplius in universo orbe terrarum
 divulgatur; atque intercedente beato Petro victoriæ
 triumphum e cælo vobis Dominus super omnes tri-
 buat gentes; dum vestro auxilio confusis expugna-
 toribus sanctæ orthodoxæ fidei, pax et lætitia et obser-
 vatio Christianorum fidei in omnibus prædicata fuerit
 Ecclesiis, meritoque ex hoc cælestia vobis a Deo
 conferantur gaudia. Incolumem excellentiam vestram
 gratia superna custodiat.

EPISTOLA VIII.

AD CAROLUM ET CARLOMANNUM, PIPPINI REGIS FILIOS.

*Laudat illos, et hortatur ut in tuenda Ecclesiæ defen-
 sione parentum suorum vestigiis insistant.*

Domnis nobilissimis atque excellentissimis filiis
 Carolo et Carlomanno regibus Francorum et patriciis
 Romanorum Paulus papa.

Olim omnipotens Deus, cernens populi sui Israe-
 litici lamentationem, et impiam ab Ægyptiis illatam
 oppressionem, misertus est eis, mittens famulum

A suum Moysen, per quem signa et prodigia exercens,
 eundem suum eripuit populum, et per eum legem
 illis instruens, ad optatam perduxit requiem.
 Cui etiam Josue, ut prælietur bella Domini, adue-
 citur; atque alios sui divini nominis cultores eis
 concessit auxiliares. Sed in omnibus illis non ita
 complacuit ejus divina majestas, sicut in David rege,
 de quo ait: *Servum meum secundum cor meum,
 in oleo sancto unxi eum (Psal. lxxxviii)*; cui et
 regnum et semini ejus in æternum gloriose tribuit
 possidendum. Sic enim, præcellentissimi atque nobi-
 lissimi filii, a Deo instituti reges, idem Dominus Deus
 noster in vestra Christianissima complacuit excellen-
 tia, atque in utero matris vos sanctificans, ad tam
 magnum regale pervexit culmen, mittens apostolum
 suum beatum Petrum, per ejus nempe vicarium, et
 oleo sancto vos vestrumque præcellentissimum geni-
 torem ungens, cælestibus replevit benedictionibus,
 et sanctam suam catholicam et apostolicam Eccle-
 siam, atque orthodoxam Christianorum fidem vobis
 commisit exaltandam, atque viriliter defendendam.
 Quod profecto excellentissimi filii, Spiritus sancti
 gratia repleti, et cælesti protectione adjuti, agere
 totis nisibus statuistis, et vestro auxilio atque certa-
 mine ipsa sancta Dei Ecclesia, spiritualis mater vestra,
 ab inimicorum insidiis liberata, exultat in Domino
 Jesu Christo, et in conspectu divinitatis vestra effu-
 gent pia opera, et cum David atque Salomone regi-
 bus, et cæteris Dei cultoribus, vestra in cælestibus
 regnis ascripta sunt nomina. Interea dum tanto ve-
 stro beneficio dignoscimur esse relevati, amor nos
 hortatur, Christianissimi ac dulcissimi filii, de vestra
 prosperitate sedule addiscere, in Domino gratulari.
 Et ideo visitationis atque salutationis paterno affectu
 his nostris apostolicis apicibus persolvimus vincu-
 lum, magnopere presentem Petrum, primum defen-
 sorum sanctæ nostræ Ecclesiæ, nostrumque fidelem
 missum ad vestram dirigentes excellentiam, quate-
 nus desiderabilem nostra vice referat salutem. Quem
 petimus benigne a vobis suscipi, et de vestra per cum
 sospitate nos certos lætosque reddi; obnixè petentes,
 dulcissime filii, excellentiam vestram, ut pia vestigia
 sequentes, imitatores efficiamini Christianorum pa-
 rentum vestrorum, avi nempe et proavi, atque ex-
 cellentissimi et a Deo instituti magni regis genitoris
 vestri et præcellentissimæ genitricis vestræ a Deo
 conservandæ reginæ; qui vere præ omnibus regibus
 fideles Deo et beato Petro esse comprobantur, quo-
 rum merita in cælestibus regnis fulgent. Unde et
 petimus misericordissimam Dei nostri longanimita-
 tem ut sua vos gratia protegens avis et prosperis
 temporibus regalia scepra concedat perfrunda,
 dilatans terminos regni vestri, et victorias vobis de
 cælo tribuat, omnesque adversarios vestris proster-
 nat vestigiis, et sicut terrenum, ita et cæleste re-
 gnum vobis per infinita sæcula tribuat possidendum.
 Bene valete.

EPÍSTOLA IX.

A

EPÍSTOLA X

AD PIPPINUM REGEM.

Monachos a Remedio Pippini fratre Romam missos ad disendā psalmodiæ modulationem, Simeonis prioris scholæ canorum disciplinæ traditos esse, ut postulabat.

Domno excellentissimo filio, et nostro spiritali compatri, Pippino Francorum regi et patricio Romanorum, Paulus papa.

Cum charitatis amor quem erga vestram a Deo illustratam insignem gerimus excellentiam nostro enucleatis vigeat cordi, curæ idcirco nostræ existit, excellentissime regum, vestræ gnauiter et præclaræ totis obtemperare nisibus voluntati: præsertim dum et amplissimo vestræ excellentiæ præsidio reuelati, et post Deum ab insidiatorum videamur sævitia erepti. Et ideo quoties nobis relationum vestrarum apices perferuntur, gratuito acceptantes animo, confestim quod eorum textus eloquitur effectui saginamus mancipandum. Unde susceptis in præsentia Deo protectæ excellentiæ vestræ syllabis, nempe relectis, protinus cuncta quæ ferebantur in illis libenter adimplevimus. In eis siquidem comperimus exaratum quod præsentibus Deo amabilis Remedii germani vestri monachos Simeoni scholæ cantorum priori contradere deberemus, ad instruendum eos in psalmodiæ modulatione, quam ab eo apprehendere, tempore quo illic in vestris regionibus existit, nequiverant: pro quo valde ipsum vestrum asseritis germanum tristem effectum, in eo quod non ejus perfecte instruxisset monachos. Et quidem, benignissime rex, satisfacimus Christianitati tuæ, quod nisi Georgius, qui eidem scholæ præfuit, de hac migrasset luce, nequaquam eundem Simeonem a vestri germani servitio abstrahere niteremur. Sed defuncto præfato Georgio, et in ejus idem Simeon, utpote sequens illius, accedens locum, ideo pro doctrina scholæ eum ad nos accersivimus. Nam absit a nobis ut quidquam quod vobis vestrisque fidelibus onerosum existit peragamus quoquo modo. Potius autem, ut præfatum est, in vestræ charitatis dilectione firmi permanentes, libentissime, in quantum virtus suppetit, voluntati vestræ obtemperandum decertamus. Propter quod et præfatos vestri germani monachos sæpedito contradidimus Simeoni, eosque optime collocantes, solerti industria eandem psalmodiæ modulationem instrui præcepimus, et crebro in eadem, donec perfecte eruditi efficiantur, pro amplissima vestræ excellentiæ atque nobilissimi germani vestri dilectione, ecclesiasticæ doctrinæ cantilena disposuimus efficaci cura permanere: optantes de reliquo excellentiam vestram ævis ac prosperis temporibus in Domino valere et regni perfrui sceptro, atque triumphales de hostibus, incedente beato Petro, consequi victorias. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

AD FRANCOS UNIVERSOS.

Gratias agit pro fidei opera Ecclesiæ Romanæ præstita. Laudat gentem Francorum, ejusque reges, et benedictiones uberrimas impertit.

Paulus servus servorum Dei omnibus dilectis nobis episcopis, et venerabilibus presbyteris, et abbatibus, atque religiosis monachis, gloriosis etiam ducibus et comitibus, seu universæ Christo dilectæ generalitati exercitus a Deo proæcti regni Francorum constitutis.

Considerantibus nobis, et velut ignitam coram nostris aspectibus splendens Christo amabilis fortitudinis vestræ fidem, et laboriosum certamen adhibentibus, quod liberationi sanctæ catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, quæ vos verbo prædicationis peculiaritatis modo sinceris genuit filios, exhibere totis nisibus studetis, magna nobis admirandi inhæret qualitas, et hæc laudis præconia vestro nomini, et benedictæ generationi proferre in universo non desistimus orbe terrarum. O dulcissimi atque amantissimi nobis, quam vicissitudinis reparationem vestro exercitui conferemus? aut quæ thesaurorum copiæ dignæ sint ad tot beneficiorum præsidia quæ sanctæ Ecclesiæ conuistis? At licet in hoc mentis consideratio et possibilitas coarctetur vobis digna rependere, verumtamen est *judex justus* in cælis Dominus Deus noster, qui *digna vestrorum* retribuet operum merita. Vere enim elevatum est nomen genti vestræ super multas generationum nationes, et regnum Francorum vibrans emicat in conspectu Domini; quod talibus benignissimis catholicæ et apostolicæ sanctæ Dei Ecclesiæ liberatoribus præornatur regibus. Novus quippe Moyses, novusque David in omnibus operibus suis effectus est Christianissimus a Deo protectus filius et spiritalis compater, dominus Pippinus, Dei nutu victoriosissimus rex, per quem exaltata Dei Ecclesia triumphat, et fides catholica ab hæreticorum telo illibata consistit. Et vos quidem, charissimi, gens sancta, regale sacerdotium, populus acquisitionis, cui benedixit Dominus Deus Israel, gaudete et exultate, quia nomina vestra regumque vestrorum exarata sunt in cælis, et merces vestra magna est coram Deo et angelis ejus. Firmum quippe beatissimum Petrum apostolorum principem, cui a Redemptore nostro ligandi solvendique peccata in cælo ac in terra concessa est potestas, adepti estis protectorem. Sed omnipotens Dominus, ejusdem sui apostoli intercessionibus, benedicat, protegat, atque confortet, et corroboret Deo amabilem communitatem vestram, actusque vestros in beneplacito suo disponat, tribuens vobis a cælo victoriam, fines vestros dilatet, subjiciens excellentissimis regibus vestris omnes barbaras nationes, ad perfectam liberationem et exaltationem sanctæ universalis Dei Ecclesiæ, et fidei orthodoxæ integritatem: detque vobis ea sapere quæ illi sunt placita, et multo amplius corda vestra in amore beati Petri et

ejus apostolicæ sedis illustret : fidelique studio ejus præceptis apostolicis obtemperantes , et præsentis vitæ cursum cum victoria et bona fama exsequi , et æterna gaudia cum cœli civibus perfrui mereamini.

EPISTOLA XI,

SIVE DIPLOMA PRO IMMUNITATE MONASTERII SANCTI HILARI GALIATENSIS SUB RAVENNATE ECCLESIA POSITI.

Igitur de divino nutu ante horum... annorum sanctæ recordationis dominus et germanus noster beatissimus Stephanus, hujus apostolicæ sedis præsul ad redimendam Italiæ provinciam, simulque exarchatum Ravennatum de manibus gentium, Franciæ properasset regionem ; contigit, eo revertente, suum peragrari iter per monasterium beati Hilari, situm in territorio Populiense : cessante æmulum sævitiæ, gratissime atque cum maxima honoris humilitate susceptus est ab Anscaso quondam Populiensi episcopo et abbate ipsius venerabilis monasterii : et... eundem beatissimum pontificem.... præditus quondam Anscasus episcopus affluenter ipsius itineris subsidia illi tribuit.

Et dum idem beatissimus prædecessor noster hujus apostolicæ sedis antistes suo laborioso certamine provinciam illam, videlicet exarchatum Ravennatum, a jugo servitutis ditionis gentium Dei providentia redemit; tunc vicissitudinem propensi benefici eidem Anscaso episcopo irrogans, prædictum monasterium diebus vitæ suæ fruendum illi concessit. Unde et nos hujusmodi concessi præsidii largitærem sub apostolicæ præceptionis pagina confirmavimus, atque jurisdictioni sanctæ nostræ Ecclesiæ submisimus eum.

Nunc vero divina vocatione ipso Anscaso de hac migrante luce, agnoscentes rei veritatem, prædictum venerabile monasterium juris sanctæ Ravennatis Ecclesiæ a diuturnis existere temporibus, ideoque perpendentes contra omnem rationem esse ut ipse venerabilis locus a sancta Ravennate Ecclesia abstrahatur..... ea quæ pridem pro subtractione ejus promulgata sunt incongrue atque irrationabiliter omnia irrita et invalida esse statuentes, statuimus.

Unde per hujus nostræ apostolicæ præceptionis paginam, denuo ipsum venerabile monasterium beati Hilari cum omnibus ei pertinentibus sub jurisdictione Ravennatis Ecclesiæ, atque reverendæ fraternitatis tuæ successorumque tuorum, perpetuis atque perennibus temporibus statuimus permanendum : et ut tuæ... successoribusque tuis placuerit, perenniter ipse venerabilis locus disponatur. Statuentes apostolica censura sub anathematis interdictione, et divini judicis obstatione, nulli cuilibet personæ parvæ vel magnæ quoquo modo licere idem venerabile monasterium a jurisdictione sanctæ Ravennatis Ecclesiæ, atque tuæ fraternæ reverentiæ successorumque tuorum auferre : sed eisi quodlibet monimen de eodem monasterio contrariam Ecclesiæ vestræ Ravennati repertum fuerit, vacuum et inane esse decernimus. Datum Nonis Februariis,

imperante domno piissimo Augusto a Deo coronato magno imperatore, anno XL, et pacis ejus anno [Leg. post consulatum] XX [XIX], sed et Leone imperatore ejus fitio anno VII, indictione 12.

EPISTOLA XII.

AD JOANNEM ABBATEM.

De ecclesia ac monasteriis a se erectis in paternis ædibus sub titulo sanctorum Stephani papæ et martyris, et Silvestri papæ et confessoris.

Paulus episcopus servus servorum Dei Icontio [Leontio] religioso presbytero et abbati venerabilis monasterii sanctorum Stephani martyris atque Silvestri confessoris Christi, et aliorum innumerabilium martyrum et confessorum Dei in eodem sancto monasterio a nobis annuente Deo fundato quiescentium, et cum eo ipsi venerabili monasterio in perpetuum.

Inter diversa studiorum examina et varias humanæ inconstantiae operationes, quæ nimirum in hac temporali vita pertractantur, illa præsertim toto mentis nisu perficienda sunt quæ ad laudem Domini Dei nostri et sanctorum ejus celeberrimum respiciunt honorem. Et profecto omnia sequuntur prospera, si primitus quæ Deo sunt gloriosa, et sanctis ejus præfulgida, procuramus. Ob hoc nempe, dum divina Redemptoris nostri ineffabilis potentiae gratia in meam respicere dignata est exiguitatem magna cura insistere, et anhelante fere dilectionis affectu diuturna ejus benignitate ac misericordia procuramus laudes, et meorum ipsi offerre majestati desideria votorum. Atque ex hoc divinæ illustrationis compunctus inspiratione, vehementer, licet immeritus, procurare studui ea quæ ad cultum Dei et dignam sanctorum pertineant venerationem, et maxima roborationis censura confirmare.

Quoniam valde me, fateor, optimis beneficiorum eorundem sanctorum suffragiis apud divinam adjutum misericordiam, pro eo quod nullis virtutum profectibus mereor institutum, scilicet gravi peccatorum mole prægravatum, adeo magnum et terribile apostolicæ sedis officium prosequi, nisi eorum præsidio divina me præveniret dignatio. Verumtamen in hoc omnipotentiae suæ cunctorum præscius conditor et redemptor Dominus noster Jesus Christus demonstrat indicia, quod ea quæ apud eos ipsos despecta sunt, nobis ad spem profectus, potentiae suæ gratia illustrante, perducit, quod in me nimirum cernitur evenisse. Idcirco ingenti gratulationis lætitia reffectus, laudem Domini loquitur os meum, cor et lingua benedicit sanctum nomen ejus, magnæ pietatis clementiæ congruenter confero vota.

Igitur cum per evoluta annorum spatia, diversa sanctorum Christi martyrum atque confessorum ejus foras muros hujus Romanæ urbis sita antiquitus cœmeteria neglecta satis manerent diruta, contigit postmodum ab impia Longobardorum gentium impugnatione funditus esse demolita. Qui etiam et aliquanta ipsorum effodientes martyrum sepulcra, et impia devastantes, quorundam sanctorum deprædati, auferentes secum deportaverunt corpora. Et ex

eo tempore omnino desidiose atque negligenter eis A debitus venerationis exhibebatur honor. Nam et (quod dici nefas est) etiam et diversa animalia in aliquantis eisdem sanctorum cœmeteriis aditum habentia : illic etenim eorum existebant septa animalium, in quibus fetoris egerebant squalorem.

Unde conspecta eorundem sanctorum locorum desidiosa iucuria, et ex hoc valde ingemiscens, atque plurima doloris attritus mœstitia, aptum prospexit, Deo annuente, eosdem sanctos martyres et confessores Christi, et virgines ex iisdem dirutis auferre locis. Quos et cum hymnis et canticis spiritalibus in hanc Romanam introduximus urbem, et in ecclesiam, quam noviter a fundamentis in eorum honorem construxi (intra mœnia scilicet in domo quæ mihi parentali successione obvenit, in qua ne B natum constat atque nutritum) eorum sanctissima collocans condidit corpora. Ubi congregationem constitui monachorum speciali censura in honorem et in nomine beatorum Stephani papæ et martyris, atque Silvestri papæ et confessoris Christi. In quo veneranda eorum quiescunt corpora, monasterium virorum monachorum esse censui, scilicet ad modulationis exercendam psalmodiam, in perpetuum esse decrevi, constituens sedulas ibidem Domino Deo redemptori nostro referri laudes, et æternam eorundem sanctorum illic quiescentium venerationis memoriam ad gloriam divinæ potentæ celebrari, atque pro dilatione atque stabilitate reipublicæ, nec non et salute omnium fidelium Christianorum, et ob meorum veniam delictorum quotidianas fundi preces, et C debitum et condecens eisdem omnibus Dei sanctis exhiberi honorem.

Quoniam dum ipsi martyres Christi, contemptis humanæ gloriæ blandimentis, atque diversa tormentorum supplicia perpassi, pro Christi sunt nomine capite truncati, et amici Dei effecti : omnino congnovit ut sicut eorum animæ in cœlestibus regnis cum angelis triumphant, ita et in terris quoque eorum sacratissima corpora lucidissimis habitaculis collocata optime ab omnibus venerentur Christianis, dum nimirum impensius pro suis cultoribus divinam non resistunt implorare omnipotentiam. Ipsorum quippe me sanctorum confero præsiis, confidens eorum me suffragiis a peccatorum qua premor exui mole.

Et ecce, propitiante Domino, idem a nobis in eorum honorem fundatum monasterium diversis prædiis atque rebus et possessionibus urbanis vel rusticis, et cunctis necessariis utensilibus optime ditantes, omnia quæ ad concinnationem luminarium, et sedulam sacrificiorum oblationem, vel ea quæ ad usus illic consistentium monachorum sufficiunt, concessimus, id est massas, fundos, casales, colonias, vineas etiam atque hortos, et oliveta, seu domos et hospitia, salinas, et aquimolas, vel piscarias, et reliqua possessionum prædia in diversis locis et civitatibus sita, simulque et servorum famulantium secum peculia. Addentes etiam, et sub jure et ditione ipsius nostri monasterii confirmantes aliqua monasteria et

venerabilia loca cum universis possessionibus et omnibus eis generaliter et in integro pertinentibus.

Itæc nempe omnia loca, possessiones vel prædia urbana vel rustica, cum universis generaliter et in integro eis pertinentibus, ubi et quocumque loco et civitate consistunt, et a nobis jam præfato nostro monasterio concessa sunt, vel in posterum fuerint largienda, per præcepta pontificalia et cæteras monitiones ibidem sint vel fuerint confirmata, præside[n]te sacerdotali concilio, statuente sancimus apostolica censura, et sub divini iudicii obtestatione a nostris successoribus pontificibus servanda decernimus ; ut in eodem venerabili monasterio perenniter permaneant, atque in ejus usu pro quotidiana sacrificii oblatione, in luminarium concinnatione, atque sustentatione illic existentium monachorum sempiterno jure proficiant.

Unde et sub terribili et tremenda futura cavemas die adventus magni Domini nostri Jesu Christi, in qua judicaturus est vivos et mortuos et sæculum per ignem, etiam et maximis sub anathematis interdictionibus Domini nostri Jesu Christi, et B. Petri principis apostolorum auctoritate decernimus, nullo quoque modo nostrorum successorum pontificum licere, vel alicui magnæ parvæque personæ, cujuscunque sit honoris prædita dignitate, qualibet acquisitione ingenii arte dissolvere hæc quæ a nobis pro intuitu ad laudem Redemptoris nostri et honorem sanctorum ejus constituta sunt. Nec penitus ex iisdem locis vel possessionibus atque rebus et facultatibus, familiis etiam et pecuniis, vel quidquid ad idem venerabile monasterium pertinere dignoscitur, auferre ; neque quoquo modo alienare ; potius autem omnia, ut prælatum est, in eodem sancto loco perenniter in integro permaneant. Sed nec abbas, qui pro tempore curam ipsius monasterii gesserit, quoquo modo præsumat quemlibet locum qui in usibus monasterii cuiquam locare aut venundare, nec quidquam ex rebus ei pertinentibus usurpare ac fraudare.

Statuentes interea et hoc decernimus, ut cuncta congregatio monachorum in eodem sancto consistentium monasterio in die Domino Deo nostro referat laudes, et debitum illic quiescentibus martyribus atque confessoribus Christi persolvant honorem : sed etiam ei, qui vires subvenit [subjecit], amplissimas omnium Redemptori nostro studeant referre laudes ; quoniam scriptum est : *Et adjiciant super eam laudem tuam (Psalm. LXX)*. Nam et hoc promulgantes sancimus, et per omnipotentis Dei nostri virtutem, sub terribili anathematis obligatione, omnes obtestantes decernimus, nullum unquam præsumere quamlibet contrarietatem aut malitiam in eodem nostro monasterio, vel pertinentibus ei causis inferre ; sed magis pro Dei timore et maximo sanctorum ejus honore cuncti juvamina et auxilii operam ipsi vel pertinentibus ei causis atque utilitatibus ingerant, et participes et ipsi hujus boni efficiantur operis, et mercedis præmia hujuscemodi beneficio ab omnipotenti Deo consequantur.

Hæc vero omnia a nobis ad laudem Redemptoris nostri promulgata, et ab universo sacerdotali concilio confirmata, et maximis obligationibus corroborata Deo vivo et vero decernimus perenniter conservanda. Si quis autem ex nostris successoribus pontificibus, aut ex quocunque homine potente vel inferiore, magna scilicet parvaque persona, cujuscunque sit honoris præditus et dignitatis, præsumperit quocunque argumento vel exquisita occasione hæc quæ a nobis ad cultum Dei statuta sunt destruere aut dissolvere, vel quoquo modo temerare, aut etiam frangere, et (quod non optamus) quemlibet locum aut possessionem, vel quidquid prædicto venerabili monasterio pertinere dignoscitur, auferre aut alienare ex eodem sancto loco conatus fuerit, sciat se Domini nostri Jesu Christi, atque beati Petri principis apostolorum auctoritate, insolubili anathematis vinculo nodatum esse, et a regno Dei alienatum, contrarios sibi sentiens omnes eosdem sanctos martyres, et confessores, et virgines Christi, et cum ipsis ante tribunal Dei omnipotentis in tremenda examinis die iudicii debeat cum eisdem sanctis facere rationes.

Ipsam enim iudicem peto qui est retributor omnium, pro cuius laude hæc nos constituisse dignoscimur, ut iram suæ potentiae, omnibus hujus nostri apostolici constituti transgressoribus inferat, et insanabili ultionis vulnere percutiat cunctos qui prædictum nostrum monasterium lædere, vel contrariam mentem in causis pertinentibus ei exhibere tentaverint, vel quidquam ex omnibus ei pertinentibus abstollere [abstrahere] præsumperint: ut sit vita eorum laboriosa et pessima, nimisque lugubris, atque languentes deficiant, et suorum minime consequantur, nisi resipuerint, veniam delictorum, sententiam sumentes Ananias et Sapphiræ, qui mendacii noxa infecti [F., infecti] ante pedes apostolorum exspiraverunt. Contingatque eis sicut Dathan et Abiron, quos, aperiens terra os suum, vivos deglutivit. Et cum diabolo ejusque atrocissimis et deterrimis pompis, atque cum Juda traditore Domini nostri Salvatoris Jesu Christi, et omnibus impiis deputati in tartareo igne, et inextinguibili incendio, et in voragine chaos demersi crementur in æternum.

Porro qui inventi fuerint monasterium nostrum defendere, quod ad laudem Dei et honorem sanctorum ejus constituimus, et omnia quæ in hoc apostolico continentur constituimus, annexa custodientes, integra mentis sinceritate observaverint, a dextris Dei inveniantur in loco lucis constituti, et omnes sanctos Dei martyres, confessores et virgines Christi, qui in eodem venerabili monasterio quiescunt, firmos habeant protectores, eorumque suffragiis et in præsentis vita adjuventur, et in futura beatitudine cælestis regni gaudere cum angelis Dei et omnibus sanctis et electis per infinita consequantur sæcula.

Subscriptiones episcoporum.

Paulus episcopus sanctæ catholicæ et apostolicæ

PATROL. LXXXIX.

A Romanæ Ecclesiæ huic constituto a nobis facto subscripsi.

Joannes humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Nepe- sinæ huic constituto a nobis facto interfui et subscripsi.

Joannes humilis episcopus Ecclesiæ Tiburtinæ huic constituto a nobis facto interfui et subscripsi.

Gratianus humilis episcopus Veltrensis Ecclesiæ huic constituto a nobis facto interfui et subscripsi.

Petrus humilis episcopus Ecclesiæ Labicanensis huic constituto a nobis facto interfui et subscripsi.

Parvus humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ in Tri- bus Tabernis huic constituto a nobis facto interfui et subscripsi.

B Bonifacius humilis episcopus Ecclesiæ Tifernæ, etc., *ut supra*.

Domnus humilis episcopus Ecclesiæ Maturanensis [Marturanensis], etc., *ut supra*.

Epiphanius peccator episcopus Ecclesiæ Perusianæ, etc., *ut supra*.

Constantinus humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Anagninæ, etc., *ut supra*.

Anastasius humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Se- nogaliensis, etc., *ut supra*.

Leo humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Salerni- tanæ, etc., *ut supra*.

Petrus humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Ceren- sis, etc., *ut supra*.

C Leo humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Albanen- sis, etc., *ut supra*.

Gregorius humilis episcopus Ecclesiæ Prænestinæ, etc., *ut supra*.

Jordanus humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Se- nensis, etc., *ut supra*.

Adam humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Hortanæ, etc., *ut supra*.

Rodolphus humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Cel- lensis [Calpiensis, vel Vercellensis], etc., *ut supra*.

Gregorius humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Sil- væ Candidæ, etc., *ut supra*.

Sunalbus humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Ame- rinæ, etc., *ut supra*; et alii ceteri qui capere possumus: ita ibi.

Subscriptiones cardinalium.

D Gregorius archipresbyter sacre Romanæ Ecclesiæ tituli sanctæ Balbinæ.

Philippus humilis presbyter sacre Romanæ Eccle- siæ tituli sancti Marci.

Gregorius sacre Romanæ Ecclesiæ humilis presby- ter tituli sanctæ Anastasiæ.

Theophilus sacre Romanæ Ecclesiæ humilis pres- byter tituli sanctæ Sabinae.

Eustochius humilis presbyter sacre Romanæ Ec- clesiæ tituli.....

Stephanus humilis presbyter sacre Romanæ Ec- clesiæ tituli sanctæ Cæcilie.

Constantinus humilis presbyter sacre Romanæ Ecclesiæ tituli sanctorum quatuor Coronatorum.

Mariusus humilis presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli sancti Laurentii qui vocatur Damasi.

Subscriptio trium episcoporum qui residui erant, sed defectu chartæ absque subscriptione præterierant.

Suthinius episcopus Tranensis Ecclesiæ.

Leontius episcopus Amiterninæ Ecclesiæ.

Stephanus episcopus Ferentinatis Ecclesiæ.

Subscriptio reliquorum cardinalium.

Theopemptus presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli sancti Eusebii.

Leontius presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli sanctæ Susannæ.

Eusebius presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli Laurentii in Lucina.

Benedictus presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli S. Marcelli.

Clemens presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli sanctæ Anastasiæ.

Christophorus presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli Vitalis.

Donatus presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli sancti Sixti.

Andreas presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli sanctæ Mariæ in Callisto.

Saxolus presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli sancti Cyriaci.

Hermogenes presbyter sacræ Romanæ Ecclesiæ tituli sanctæ Priscæ.

Petrus humilis archidiaconus sanctæ sedis apostolicæ.

Datum quarto Nonas Junii, imperante domino Constantino Augusto, a Deo coronato magno imperatore, anno quadragesimo primo, ex quo cum patre regnare cœpit: et post consulatum ejus anno vigesimo primo, indictioe decima quarta.

Porro in eadem membrana Pauli papæ verbis hæc addita reperiuntur.

B Mense Julii die decima nona introduximus in hoc oraculum corpus beati Silvestri episcopi et confessoris Christi. Mense Augusti, die septima decima introduximus corpus beati Stephani martyris atque pontificis, tempore Constantini et Leonis Augustorum, et Pippini excellentissimi regis Francorum et defensoris Romani, indictione quarta decima.

EPISTOLA PAULI PAPÆ I,

Quam nec Carolinus nec Labbeanus codices dederant,

[Wilkins, Concil. Mag. Brit. tom. I.]

AD EGGBERTUM EBORACEN-EM ARCHIEPISCOPUM, ET EADBERTUM REGIS ANGLORUM FILIUM,

Ut ablata ab eodem regis filio Forthredo abbati monasteria restituat.

Dilectissimo fratri Egberto archiepiscopo, sed et Eadbercto excellentissimo filio regi Paulus papa salutem.

Arbiter rerum et opifex, qui, solo verbo cuncta ex nihilo fingens, humanam (de) limo creavit naturam, trinus et unus Dominus Deus noster, cui machinæ poli ac telluris materia perenni lege famulantur, ad hoc prudentissimam nobilitatem vestram dominicæ plebis suæ curam instituit exsequi, ut ea quæ ad ejus divinæ majestatis cultum respiciunt solertii cura inliantur perficere studeatis, quatenus vestræ industriæ præsidio protegatur eorum salus, qui hujus mundi latebrosis insidiis (non) carent. Etenim, nobis dilectissime, multorum relatione affatim comperimus efficaci solertia vos polere. Et quia attentius de illa florigera vita, quæ nullo terminorum succiditur sine, mente devota cogitare anhelatis, ideo libentissime ea, quæ ad vestræ animæ respiciunt salutem, per nostram apostolicam admonitionem, dilectionem, atque excellentiam vestram postulare aptum prospeximus. Itaque veniens ad limina protectorum vestrorum beatorum principum apostolorum, Petri ac Pauli, præsens Forthredus religiosus abbas retulit nobis, inquiring quod tria monasteria illi concessa fuissent a quadam abbatisa, id est, monasteria quæ Staninggrave seu

C Cuchawalda et Donaemulthe dicuntur. Quæ videlicet, monasteria per vim ab eo tua abstulit excellentia et cuidam Patricio, fratri ejus, Moll nomine tribuit. De qua re nimis tristes effecti sumus, excellentissime fili, quoniam extra præceptum Dei hoc omnino egisti. Et liquet profecto quod ad excidium animæ tuæ pertinet, dum eadem monasteria ab eo qui in officio divini cultus perseverat abstulisti, et qui in hujus mundi curis desudat concedere studuisti. Neque enim fas est, excellentissime fili, ut humani favoris magis intuitum quam Dei timorem præ oculis tuis adhibeas. Debuerat enim excellentissima prudentia tua de suis propriis opibus, locis, atque amoenis eidem venerabilibus prærogativa subsidii adminicula impertiri. Quoniam scriptum est: *Honora Dominum de tua propria substantia* (Prov. III, 9). Quapropter hortamur solertiam vestram, et per apostolicam sedem admonemus, ut sibi vere obediens, prout debetis, ob amorem protectoris vestri, præfato Forthredo abbati ipsa tria monasteria restituatis; quatenus, juxta quod a præfata abbatisa illi concessa sunt, sine qualibet ambiguitate aut infestâ molestia perfrui mereatur, et secundum præditam et insitam vobis solertiam cuncta venerabilia loca pro intuitu fovere et in omnibus protegere maturate. Atque quod ab eis ablatum est modis omnibus eisdem sanctis restituendum vestræ adhzreat curæ, ut ex hoc prava vitiorum usurpatione amputata, nulli laicorum, vel aliæ cuilibet personæ, denuo licentia admittatur piorum pertinentia locorum inva-

dendi, sed magis vestro studio ea quæ respiciunt ad A muneratōnis adminiculum, et contra hostis ferocis religiositatis propositum impensius propagentur. Ex versutiam prævalebis, et æternam procul dubio eon- hoc enim, excellentissime fili, divinum assumes re- sequi promereberis vitam.

ANNO DOMINI DCCLXX.

ALANUS

ABBAS.

Hujus HOMILIARIIUM manuscriptum inter alios codices Bibliothecæ Buranæ Bernardus Pezrus, tom. III Anecdotorum, p. III, memorat his verbis: — « *Alani abbatis S. Mariæ Homiliarium*. In cod. membr. in 4° ms., sæculi VIII vel IX, opus in duas partes tributum est. Prior continet homilias Patrum ab Adventu Domini usque ad Pascha; posterior reliquas usque ad anni ecclesiastici finem. Hoc videtur esse *Sermonarium* quod in *Descriptione pecunie et librorum a Kisyla regina ecclesiæ Cochalonensi* oblatozum recensetur. Cæterum hoc idem opus in æque antiquo codice in folio asservatur in Bibliotheca Tegernseensi, ubi auctor *Alanus* vocatur. Ex hoc Tegurini agentes integram præfationem exscripsimus, quæ sic incipit: *Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi gratia rutilante, opacitatis tenebris ab agro legis repulsis, atque mortiferum virus (ita cod.) legis litteræ excluso, quasi quidam Evangelici aratores existiterunt apostoli, etc.* Finis præfationis hic est: *Hæc enim et alia quæ infra tenentur vel sequuntur, ego Alanus ultimus omnium servorum Dei, nomine, non opere, vocatus abba in cænobio Sanctæ Matris Domini intemeratæ Virginitis beatæ Mariæ, ob multorum equidem utilitatem in hoc corpore aggregare curavi.* »

ANNO DOMINI DCCLXX.

S. AMBROSIUS

CADURCENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Boll. Actis SS. continuatis a DD. JOS. VENDEMOERE et JOS. VANHECKE, Soc. Jes. presb. — Bruxellæ, 1843.)

§ 1. Memoria Sancti in fastis sacris et ejus cultus.

1. Usuardus, variaque Adonis apographa sancti Ambrosii memoriam hac die recolunt; sed inter se non conveniunt circa varia adjuncta, quæ hodiernam annuntiationem circumstant. Nam in Adonianis apographis, a Domino Georgio extra textum Adonis puri allatis, sub die XVI Kalendas Novembris, habetur (a): « Apud Bituricam civitatem, natalis sancti Ambrosii presbyteri et confessoris: » Fuldense quoque anonymi Martyrologium, quod teste laudato Georgio (b) sæc. X conscriptum fuit, sanctum annuntiat his verbis (c): « Natalis sancti Ambrosii presbyteri et confessoris; » insuper et Usuardus, qualem edidit Sollerius noster, habet: « In territorio Bituricensi, sancti Ambrosii confessoris; » quia autem alio characterè adscribitur in Usuardo Molani: *episcopi Cadurcensis*, ideo tanquam additamentum habet Molanus ipse, et, qui illum sequitur, Sollerius noster.

(a) Martyrol. Adonis. Romæ 1745, p. 531.

(b) Ibid. Præf., xv.

B Omnes itaque hi hagiologi eo modo loquuntur, quasi Cadurcenses infulæ sancto Ambrosio adscribendæ non essent: verumtamen id silentium sancti nostri episcopatus præjudicare non debet, quippe qui discrete asseritur in ejus Vita infra edenda; quæ quamvis cœva non videatur, ejus tamen est antiquitatis, ut fidem suam probare valeat circa præcipuum adjunctum vitæ. Sed præterea non omnino certa est Usuardina lectio, quam nobis exhibet Sollerius: nam ejusdem Usuardi Martyrologium sincerum, quod tanquam ipsius auctoris *autographum* edidit Parisiis anno 1718 monachus ordinis sancti Benedicti Sammauriniensis, D. Bouillard, alio modo legit, scilicet: « In pago Bituricensi sancti Ambrosii Cadurcensis episcopi. » Hanc lectionem *veram* quidem pronuntiat Sollerius, « sed alteram, ait, quæ nostra est, vere Usuardinam existimo. » Non vacet nobis in merita alterius lectionis operosius inquir-

(c) Ibid., p. 671.